

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra anglistiky

Diplomová práce

Téma zla a morálního zájmu v románech
George Orwella *A Clergyman's
Daughter, Animal Farm* a *Nineteen
Eighty-Four*

The Theme of Evil and the Moral
Concern in George Orwell's Novels *A
Clergyman's Daughter, Animal Farm
and Nineteen Eighty-Four*

Vypracoval: Bc. Jan Ťupa
Ročník 2., Anglický jazyk - Občanská výchova
Vedoucí práce: PhDr. Kamila Vránková, Ph.D.

České Budějovice 2016

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. Zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: *Téma zla a morálního zájmu v románech George Orwella A Clergyman's Daughter, Animal Farm a Nineteen Eighty-Four* vypracoval samostatně s použitím pramenů uvedených v bibliografii.

V Českých Budějovicích, dne 23. 6. 2016

..... Jan Ťupa

Poděkování

Velice rád bych poděkoval své vedoucí diplomové práce, PhDr. Kamile Vránkové, Ph.D., za nadstandardně laskavý a milý přístup, odborné rady, připomínky a konzultace, které mi při psaní práce poskytla.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá analýzou zásadních literárních děl anglického spisovatele George Orwella a sleduje souvislosti mezi filosofickou koncepcí francouzského filosofa Emmanuela Lévinase a zásadními východisky Orwellova díla. Práce se zabývá tematikou společenského zla ve všech jeho podstatných aspektech. Zkoumá příčiny některých historických událostí a hledá odpověď, proč je zlo v lidské společnosti stále latentně přítomné a může kdykoli v různých formách fungování společnosti ohrožovat. Práce konkrétně sleduje prvky jako demagogie, psychický a fyzický teror vůči lidskému jedinci v určitých fázích diktatur všech druhů. V závěru se autor pokusí na základě znalostí Orwellových děl a základních východisek Lévinasovy teorie stanovit určitá pravidla, která by měla být respektována při správném fungování společenského systému a jejich porušení může vést k různým diktaturám, fašistickým a jiným nacionalistickým úchylkám.

Abstract

This diploma thesis is concerned with the analysis of famous novels written by the English writer George Orwell. It is confronted with ethical concept represented by Emmanuel Lévinas. The thesis is about a social evil in all aspects. It observes the roots of historical events and searches for the crucial solutions why evil is still present in the human society and can be a threat for the society anytime. The thesis discusses the elements like demagogy, physical and psychological terror towards the humans in any possible dictatorships. At the end of the thesis, the author is drawing on Orwell's and Lévinas's ideas, which should be respected in the correct functioning of any social system.

Obsah

Úvod	1
1. O autorovi	3
2. Lévinasova teorie <i>Být pro druhého</i> (1997)	7
3. Chápání zla	11
4. Historický a společenský kontext otázky zla	12
5. Psychologický a filosofický kontext otázky zla	15
6. Lévinasova teorie v korelaci s Orwellovými díly	17
7. <i>Farářova dcera</i>	19
7.1 Postavy	25
7.2 Konkrétní typy zla	28
8. <i>Farma zvířat</i>	30
8.1 Příběh <i>Farmy zvířat</i>	33
8.2 Přítomnost zla	42
9. <i>1984</i>	45
9.1 Příběh románu <i>1984</i>	46
9.2 Postavy	55
9.3 Newspeak	59
9.4 Zlo a jeho charakteristika v románu <i>1984</i>	61
Závěr	64
Bibliografie	69

Úvod

Už na základní škole jsem se poprvé ve svém životě prostřednictvím knih z domácí knihovny seznámil se jménem a dílem George Orwella. Tehdy na mě knihy *Farma zvířat* (*Animal Farm*, 1945) a *1984* (*Nineteen Eighty-Four*, 1949) udělaly obrovský dojem. Při studiu na vysoké škole jsem se k dílu George Orwella vrátil, seznámil jsem se s dalšími jeho díly, eseji a také s jeho pohnutým životem a shledal jsem, že jeho myšlenky by stály za hlubší prozkoumání

Takto vznikl nápad vytvořit diplomovou práci pojmenovanou „Téma zla a morálního zájmu v románech George Orwella *A Clergyman's Daughter*, *Animal Farm* a *Nineteen Eighty-Four*.“

Při svém zkoumání jsem se seznámil i s díly a literaturou podobné tematiky, namátkou uvádím diplomovou práci od Moniky Posekané nazvanou „Téma osamělosti a odcizení hrdinů v dílech George Orwella“ nebo diplomovou práci Kláry Kubcové na téma „Pesimistický individualista George Orwell.“ Z odborné literatury uvádím například „George Orwell: A Life“ od Bernarda Cricka.

Náplní této práce je porovnání Orwellových myšlenek s myšlenkami filozofa Emmanuela Lévinase a jeho primární tezí odpovědnosti člověka za osud a život druhých.

Při studiu materiálů mě napadla paralela k historii mé vlasti. Lze říci, že současná Česká republika, minulé Československo nebo bývalá Československá republika prožily Orwellovy vize „na vlastní kůži“. Z demokratické ČSR se v roce 1939 stal totalitní protektorát Čechy a Morava, řízený nacistickými zločinci, kteří se pokusili do zárodku vyhubit vše demokratické a české. Terorem a běsněním v oblasti školství, kultury a vědy se snažili navždy zlomit ducha našeho národa. Po krátkém nádechu svobody v letech 1945-1948 přišly „slavné únorové dny“ a s nimi nová

totalita a nové ztělesněné zlo, přicházející tentokrát ze samotného centra stalinismu – z komunistické Moskvy.

Jestliže tedy Orwell píše o vizi společnosti, má analýza jeho díla je inspirována i konkrétní zkušeností mých prarodičů i rodičů. Ti zažili onen typický „doublethink“, kdy byli nuceni se zcela jinak chovat doma než ve společnosti, byli nuceni si něco jiného myslet a něco jiného říkat.

Součástí mé analýzy bude tedy i úvaha, jak tenká je hranice mezi demokracií a totalitou a jak snadno člověk může o svou svobodu přijít. Příkladů z historie máme dostatek, a navíc nemusí vždy jít jen o zločinné režimy.

1. O autorovi

George Orwell, vlastním jménem Eric Arthur Blair, (pseudonym Orwell přijal v roce 1932 a slova se shodují s názvem řeky ve východní Anglii¹) se narodil 25. 6. 1903 v Monthy Hary v Indii, kde jeho otec pracoval jako nižší úředník státní správy. Matka pocházela z rodiny neúspěšného obchodníka francouzského původu.

Od roku 1911 Orwell studoval na středních školách v Anglii a díky svému vynikajícímu prospěchu získal stipendium na elitní soukromé škole v Eatonu, kde studoval v letech 1917-1921.

V letech 1922 až 1927 pracoval jako policista v Barmě², kde se poprvé setkal s praktikami anglické imperiální správy. Jako příslušník koloniálního policejního sboru musel často přihlížet například popravám a trestům pro neposlušné obyvatele Barmy. Svůj pocit viny vyjádřil v díle *Barmské dny*.³ Vzpomínku na popravu, které se údajně účastnil, popsal v eseji „*A Hanging*“⁴

Po těžkých pěti letech se vrátil do Anglie, a aby svou vinu smyl, žil dalších pět let převážně mezi dělníky a chudinou v těch nejhorších čtvrtích Londýna a Paříže a o svých pocitech a zkušenostech získaných mezi nezaměstnanými a jinými vyvrženci tehdejší společnosti, psal například v díle *Farářova dcera* nebo *How the Poor Die* a tyto zážitky také reflektuje v eseji „*Why I write*“.⁵

¹ PROCHÁZKA, Martin a Zdeněk STŘÍBRNÝ (eds.). *Slovník spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 1996. ISBN 80-85983-04-4. s. 527-528

² Tamtéž

³ *Velký slovník naučný*. Vyd. 1. Praha: Diderot, 1999. Encyklopedie Diderot. ISBN 80-902723-1-2., s. 1054

⁴ CRICK, Bernard. *George Orwell: A Life* [online]. London: Penguin Books Ltd, 1992 [cit. 2016-03-27]. Dostupné z: http://orwell.ru/a_life/Bernard_Crick/english/e_a-life_1

⁵ STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury II*. 1. vydání originálu. Academia, 1987. ISBN 21-030-87.

V roce 1932 krátce učil na chlapecké škole The Hafthorns. Učil novými metodami, věnoval dětem spoustu svého volného času a choval se k nim mnohem lépe, než bylo v té době obecným zvykem. Tehdy také začal navštěvovat kostel, což se vymyká jeho dosavadním názorům. Zkušenosti z kostela a školy mohl poté využít v knize *Farářova dcera*.⁶

Po vypuknutí občanské války ve Španělsku se Orwell přidal na stranu republikánů a jako levicový novinář v letech 1936-1939 bojoval ve Španělsku.⁷ Orwell zde prokázal mimořádnou statečnost a byl dokonce i vážně zraněn kulkou do krku. Nicméně na účast v občanské válce vzpomínal vždy s dobrým pocitem, že mohl pomoci slušným lidem, kteří se k sobě vždy hezky chovali.

Ve Španělsku získal i první zkušenost s komunisty a zjistil, že mezi fašisty a komunisty, mezi jejich metodami práce a vztahem k lidem není žádný velký rozdíl.⁸ Orwell si poprvé uvědomil, že proti fašismu a komunismu je nutno bojovat a do boje se musí vložit pokud možno všichni. Druhá světová válka zastihla Orwella ve velmi špatném psychickém stavu, uvědomil si, že se svým chatrným zdravím se nemůže přímo zapojit do bojů s nacisty, takže mu zbývá buď jeho literární, novinářská nebo rozhlasová činnost. Za války také jeho rodinu postihla těžká ztráta, kdy bratr jeho manželky zemřel v bojích s nacisty ve Francii.

Jako redaktor levicového časopisu „*Tribune*“ si také uvědomil, že se svými ryze socialistickými názory začíná vadit i anglické policii. Anglická policie mu dokonce v roce 1940 zabavila některé knihy, které tehdy nebylo legální vlastnit. Orwell si uvědomil, že totalita může vlastně vzniknout kdykoli a kdekoli.⁹

⁶ CRICK, Bernard. *George Orwell: A Life* [online]. London: Penguin Books Ltd, 1992 [cit. 2016-03-27]. Dostupné z: http://orwell.ru/a_life/Bernard_Crick/english/e_a-life_1

⁷ STRÍBRNÝ, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury II*. 1. vydání originálu. Academia, 1987. ISBN 21-030-87.

⁸ POSEKANÁ, Monika. *Téma osamělosti a odcizení hrdinů v dílech George Orwella*. České Budějovice, 2015. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce Mgr. Alice Sukdolová, Ph.D.

⁹ TAYLOR, D.J. *Orwell: the Life*. London: Vintage, 2004. ISBN 9780099283461., s.306

Na sklonku druhé světové války, v roce 1945, získává Orwell proslulost i v nejpravicejších kruzích krátkým alegorickým románem *Farma zvířat*.¹⁰ Podle slovníku cizích slov nahlížíme na alegorii jako na obrazně symbolické literární, případně výtvarné, zobrazení abstraktních pojmů lidských vlastností nebo událostí.¹¹ Já chápu *Farmu zvířat* jako rozsáhlou bajku, ve které jednotlivá zvířata či zvířecí druhy představují určité typy politiků a ve svém jinotaji je velice zdařile karikují. Jedná se tedy o rozsáhlou satiru budování komunismu v Sovětském svazu.

Orwella vždy psychicky silně ničil fakt, že se svojí ženou nemohli mít děti, a chmurnou náladu prohloubila i tuberkulóza, kterou od roku 1948 silně trpěl. V roce 1949 už těžce nemocný Orwell, který si uvědomuje blízkost své smrti, což ještě více prohlubuje jeho pesimistický pohled na svět, vydává svůj druhý nejznámější román *1984*. Tento román nazývají *Dějiny anglické literatury antiutopií 20. století*.¹² Výraz „Utopie“ jako imaginativní svět se zrodil v hlavě anglického spisovatele Thomase Moora jakožto ideál vysněné země s naprosto dokonalým společenským řádem. Jeho Utopia je tedy apriorní konstrukcí správně fungujícího modelu státu.¹³ Podle etymologického slovníku výraz „Utopia“ vznikl z řečtiny, ze slov OU = ne a TOPOS = místo. Často se ale chybně uvádí jako první slovo EU, což znamená dobré.¹⁴ Orwellova antiutopie útočí na totalitu a všechny její formy. Orwell ji chápe jako satiru na totalitní režimy fašismu, komunismu, ale i na militaristické tendence neokolonialismu a neoimperialismu. Vracejí se mu tedy

¹⁰ STRÍBRNÝ, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury II*. 1. vydání originálu. Academia, 1987. ISBN 21-030-87.

¹¹ KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005. ISBN 978-80-200-1415-3.

¹² STRÍBRNÝ, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury II*. 1. vydání originálu. Academia, 1987. ISBN 21-030-87.

¹³ KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1415-3. s.841

¹⁴ Utopia. *Online Etymology Dictionary* [online]. [cit. 2016-03-29]. Dostupné z: <http://www.etymonline.com/index.php?term=utopia>

zkušenosti prožité v Anglii v roce 1940, kdy si uvědomil, že totalitní tendence mohou být latentně přítomny v každém druhu společnosti.¹⁵

George Orwell zemřel na tuberkulózu 21. ledna 1950.¹⁶ Tím se uzavírá cyklus jeho nepřiliš šťastného života.

¹⁵ STRÍBRNÝ, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury II*. 1. vydání originálu. Academia, 1987. ISBN 21-030-87.

¹⁶ PROCHÁZKA, Martin a Zdeněk STRÍBRNÝ (eds.). *Slovník spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 1996. ISBN 80-85983-04-4. s. 527-528

2. Lévinasova teorie *Být pro druhého* (1997)

Francouzský filozof židovského původu žil v letech 1905-1995. Je znám jako znalec judaismu, a jako člověk narozený v Litvě získal osobní zkušenost se vztahem nacistů k Židům a k takzvanému konečnému řešení židovské otázky. Jako filozof si klade otázku, čím může být Židům náboženství po Osvětimi, zaujímá kritický vztah k filozofům Husserlovi a Heideggerovi a ve svém díle *Totalita a nekonečno* vytváří novou filozofii – filozofii primárně etické zkušenosti. Vytváří eschatologii míru a spravedlnosti. Totalita je vnímána jako tendence definovat a určovat „nekonečno“ ve smyslu otevřenosti k různým interpretacím. V obou případech se jedná o stavy mysli, o vnímání vztahu jedince k okolnímu světu.¹⁷ Ve své podstatě filozof Lévinas vyzývá lidi k nelhostejnosti a k odpovědnosti za osud druhých.¹⁸

Osobně chápu Lévinasovu teorii jako myšlenku, že k žádné totalitě, k žádnému zlu by vlastně nemohlo dojít, kdyby se všichni lidé proti tomu byli schopni účinně postavit. Lévinas jako člověk židovského původu se těžko dokáže smířit s tím, že nacisté mohli v rámci holocaustu vyvraždit šest milionů obyvatel židovského původu z celé Evropy, aniž takzvaný demokratický svět dokázal jakkoli reagovat.

Českého čtenáře může zaujmout, že Lévinasovy texty ovlivnily i našeho prvního postkomunistického prezidenta Václava Havla. V této souvislosti lze připomenout i Havlovu knihu *Letní přemítání*. Zajímavá je například následující úvaha o demokracii: „Nejsem pochopitelně proti stranám; kdybych byl proti nim, byl bych proti demokracii samé. Jsem pouze proti diktatuře stranicství. Totiž proti nepřiměřeně silnému mocenskému vlivu stran. Nikde, kde je politický systém – a tudíž sám stát – přespříliš podřízen stranám či na nich závislý, to nedělá dobrotu“¹⁹

¹⁷ Výsledkem diskuze s paní učitelkou

¹⁸ *Velký slovník naučný*. Vyd. 1. Praha: Diderot, 1999. Encyklopedie Diderot. ISBN 80-902723-1-2. s 806

¹⁹ HAVEL, Václav. *Letní přemítání*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1991. Pocket program. ISBN 80-207-0330-6. s. 38

Václav Havel vyjadřuje stejně jako Lévinas obavu z nekontrolované moci, ke které se může strana dostat demokratickým způsobem pod vedením schopných lidí. Odejdou-li ovšem z této strany schopní, moci se mohou chopit lidé mnohem méně kvalitní a demokracie odejde spolu s nimi. Je důležité, aby se moc nedostala do rukou těm, kteří ji mít nesmějí.

Jak si tedy vlastně filozof Lévinas představuje svou pozitivní alternativní ideu člověka? Jako takzvanou epifanii tváře:

1. „Jistota existence druhého jako druhého se prosazuje svou vlastní silou a svou vlastní vahou
2. Uznání a přijetí svébytnosti druhého se nedotýká pouze privátní oblasti a nevztahuje se výlučně na subjektivní vnitřní střed personální existence, nýbrž objímá také – a to zcela zásadně i dimenzi nadindividuálně etickou, transsubjektivní a univerzálně platnou“²⁰

Každá lidská bytost tedy na nás vyžaduje uznání a přijetí faktu, že druhý je pro nás bytostí potřebnou, ohroženou a nechráněnou. „Toto uznávající přijetí jiného v jeho jinakosti tvoří etickou osu meziosobních vztahů“²¹

„Každá lidská bytost se domáhá a dožaduje svého základního práva být nikoli něčím, ale opravdu někým a chce, aby s ní bylo zacházeno stejným způsobem“²²

Laicky řečeno, nejsem odpovědný jenom sám za sebe, ale i za druhého a ten je zase odpovědný za mě i za další lidi. Váže nás tedy k sobě společná zodpovědnost.

Podle mého názoru Lévinas stále řeší historický problém. Jak mohlo totální, nacistické zlo tak rychle zvítězit a šest let nerušeně páchat peklo holocaustu? Své myšlenky shrnul v rozhovoru s Bernhardem Casperem 11. 6. 1981 v Paříži.

Lévinas zde odpovídá na otázku, co pro něj znamená být Židem:

1. „Rozmýšlet a komentovat základní židovské texty

²⁰ LEVINAS, Emmanuel. *Být pro druhého: (dva rozhovory)*. 1. vyd. Překlad Jan Sokol. Praha: Zvon, 1997. Logos (Zvon). ISBN 80-7113-217-9. s. 11

²¹ Tamtéž s. 13

²² Tamtéž s. 13

2. Proč člověk zůstal Židem, to byla milost – pro ty kdo zůstali²³

3. Z hlediska etického... lidského“²⁴²⁵

Lévinas vyjadřuje svoji hrdost na židovský národ, který toho v dějinách prožil tolik špatného, a přesto se Židé ke svému židovství hrdě hlásí. Na příkladu státu Izrael je možno v současnosti ilustrovat, jak se židovský národ z dějin poučil, a jak se v současné době stará o svoji bezpečnost. Všichni lidé hlásící se k židovství si musí být v současné době vědomi své odpovědnosti za to, aby se historie u tohoto tolik zkoušeného národa už nikdy neopakovala.

V této souvislosti nelze nezpomenout Orwellův esej „*Antisemitism in Britain*“, podle kterého i chytrí lidé věří, že za vše špatné mohou Židé. Kvůli Hitlerovi je ale antisemitismus zakázán, považuje se za něco neslušného, což ale stejně lidem nebrání Židy dále nenávidět a přitom se snažit, aby nebyli pokládáni za antisemity. Už ten, kdo o Židech píše, vlastně částečně podporuje antisemitismus.²⁶

Odpovědnosti jednoho člověka k druhému by podle Lévinase nemělo překážet ani rozdílné náboženství. Na otázku: „Myšlíte, že židovství a křesťanství mají pro budoucnost lidstva nějakou společnou úlohu“, odpovídá:

„Myšlím, že zážitky 20. století, tj. všechno: dvě války, holocaust,...gulag, fašismus, nezaměstnanost,..., tyhle strašné zkušenosti dvacátého století křesťanské k židovskému velice přiblížily. I když to, co se zde Židům stalo, bylo v křesťanské Evropě: to nemohu zapomenout. Ale rozhodně, v těch letech nebezpečí, v letech teroru znamenala církev nebo aspoň farář – křesťanský farář – vždycky útočiště. A

²³ tady je považována milost nejspíše ve formě daru

²⁴ Tamtéž s. 27, 28

²⁵ Přijetí odpovědnosti

²⁶ ORWELL, George. *Collected Essays: Antisemitism in Britain* [online]. 1945 [cit. 2016-03-27].

Dostupné z: <https://ebooks.adelaide.edu.au/o/orwell/george/o79e/part24.html>

to jistě mělo svůj konečný vliv na poválečnou dobu. A tak dospívám víc a víc k názoru, že duchovní svět je bipolární.“²⁷

Závěrem kapitoly o Lévinasově filozofii uvádím, že na otázku: “Jakou si myslíte, že má dnes filozofie funkci“, Lévinas odpovídá: „Filozof má šířit odpovědnost a odpovědnost je vlastně láska.“²⁸

²⁷ LEVINAS, Emmanuel. *Být pro druhého: (dva rozhovory)*. 1. vyd. Překlad Jan Sokol. Praha: Zvon, 1997. Logos (Zvon). ISBN 80-7113-217-9. s. 30

²⁸ Tamtéž

3. Chápání zla

Podle *Velkého slovníku naučného* je zlo chápáno jako „souhrnný rys všeho, co škodí, ruší, kazí a jako opak dobra. Na rozdíl od tradičního chápání, které považuje zlo za druhý rovnocenný princip hmotného světa, převládá v evropské tradici názor, že zlo je nedostatek dobra, řádu, ducha, atd.. Současné myšlení se často snaží problému zla vyhnout, zlo ztotožňuje s agresivitou, s násilím, nebo ho vůbec relativizuje a popírá.“²⁹

Podle mého názoru je zlo biologicky obsaženo v každém živém jedinci a je otázkou výchovy, jak moc se ono zlo v chování a jednání člověka projeví. Kromě zla prezentovaného jedincem existuje samozřejmě i zlo v morálním a politickém smyslu, které může na základě rozhodnutí jedince, strany, hnutí zasáhnout celý národ, nebo dokonce kontinent a hrozí, že ovládne celý svět. Za takové společenské zlo lze považovat například rasismus, antisemitismus, nacismus, komunismus a další hnutí, která směřují k potlačení práv člověka nebo skupiny lidí.

²⁹ *Velký slovník naučný*. Vyd. 1. Praha: Diderot, 1999. Encyklopedie Diderot. ISBN 80-902723-1-2. s. 1662

4. Historický a společenský kontext otázky zla

Chceme-li se podívat na problém zla, totality a despotie v dílech George Orwella, musíme se podívat na společenské podmínky, ve kterých jeho romány vznikaly a ve kterých se tvořily osudy jeho hlavních hrdinů. Vraťme se tedy do roku 1918, kdy končí první světová válka.

Příčinou první světové války byla snaha velmocí o přerozdělení světa. Během čtyř let bezuzdného vraždění zemřelo více než deset milionů lidí, z dalších se stali mrzáci, tělesní nebo duševní. Došlo k obrovským materiálním ztrátám, ale lidstvo utrpělo hlavně ztráty morální. Byl vytvořen takzvaný Versailleský systém, který pod vedením USA, Velké Británie a Francie řídil svět v dalších letech. Toto nespravedlivé uspořádání povede za dvacet let k mnohem horší katastrofě zvané druhá světová válka a ani společnost národů, vytvořená v roce 1920 tomu nijak nebude schopna zabránit.

Do roku 1929 se Evropa pohybovala v pozici relativního blahobytu poválečné konjunktury, která končí krutým probuzením krachem na newyorské burze v roce 1929. Evropu a svět zachvátí celosvětová a všeoborová hospodářská krize, která vyžene do ulic miliony nezaměstnaných, hladových a bez domova, dobu příznivou pro samozvané vůdce, ať už se jmenují Benito Mussolini nebo Adolf Hitler. Tito samozvaní řešitelé krize svým lidem a národům předestírají světlou budoucnost, kdy po vyhrané světové válce si Německo, Itálie a jejich asijské přátelé z Japonska v klidu rozdělí svět, jeho nerostné bohatství a lidské zdroje, z lidí vytvoří otroky a poslušné loutky, kterým bude možno vládnout a kteří je budou muset na slovo poslouchat. Velmoci takzvaného demokratického typu tomu všemu budou pouze přihlížet a jejich meziválečná politika takzvaného appeasementu tomu nebude nijak bránit, ba dokonce tomu bude mnohdy i pochvalně napomáhat. Miliony lidí v Itálii, Německu a Japonsku budou své země nepokrytě připravovat na nejstrašnější válečný konflikt v dějinách lidského rodu.

Ve východní Evropě se jiný samozvaný diktátor, duševně nemocný Josef Vissarionovič Stalin, snaží zotročit velký ruský národ myšlenkami marxismu a vytvořit na východě i přes miliony mrtvých stát komunistického blahobytu. Ani proti tomu demokratická Evropa nic nenamítá. Přicházející válečné a poválečné roky v plné nahotě ukáží zřůdnost teorie komunismu i fašismu, a to prostřednictvím koncentračních a vyhlazovacích táborů, Norimberských zákonů, hromadných hrobů a nezměrného utrpení lidí bojujících na obou stranách. V této atmosféře vznikají tedy v hlavě George Orwella jeho eseje a romány.

Vzpomeňme například esej „Literature and Totalitarianism“, kdy autor píše, že samotný jedinec přestává existovat nebo spíš přestává mít iluzi, že je samostatný. Zajímavá je i myšlenka, že totalitarismus bude celosvětovým problémem, nejen pro Rusko, Itálii a Německo. Že ztráta ekonomické svobody nebo ekonomika centrálně řízená sice zabráni chudobě a nezaměstnanosti, ale ovlivní literaturu, která ztratí svoji svobodu. Totalitarismus bude brzy nakazovat, co si mají lidé myslet, bude kontrolovat myšlenky a veškeré bytí. Totalita vlastně vytvoří z člověka duševního otroka, protože mu nedá možnost svobodné volby. Nenechá ho svobodně myslet. Orwell říká, že středověká Evropa sice člověku přikázala náboženství, které člověk celý život vyznával, ale totalita z člověka vytvoří otroka, který si každý den má myslet něco jiného v souladu s názorem vůdců. Orwell dále říká, že pokud totalita zvítězí ve světě, svobodná literatura končí, protože autor nebude moci psát o tom, čemu věří, ale bude muset psát o tom, čemu má věřit. V Rusku, Německu a Itálii to totalita zařídila tak, že kromě spálených knih byli fyzicky zlikvidováni i jejich autoři.³⁰

V dalším eseji, „Who Are the War Criminals“ píše Orwell o tom, jak se například demokraticky smýšlející politik Winston Churchill v roce 1927 hluboce mýlil, když chválil Mussoliniho fašistickou Itálii za likvidaci myšlenek leninismu v Itálii. V tomto eseji Orwell vyjadřuje také dojem, že váleční zločinci by neměli mít stejně jako Napoleon Svatou Helenu, nebo válečný soud pro válečné zločiny, protože se

³⁰ ORWELL, George. *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell Volume II: My Country Right or Left 1940-1943: Literature and Totalitarianism*. 1941. Penguin Books, 1970.

z nich pak stanou hrdinové a mučedníci pro stejně smýšlející lidi. Měli by být obyčejným způsobem zlikvidováni a na věky zdiskreditováni.³¹

³¹ ORWELL, George. *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell Volume II: My Country Right or Left 1940-1943: Who are the War Criminals*. 1943. Penguin Books, 1970.

5. Psychologický a filosofický kontext otázky zla

Orwellův současník Georges Bataille, francouzský spisovatel a filozoficky orientovaný esejista, zlo pojal jako situaci překračování tabu. Bataille uvádí dva typy zla, které fungují jako protipóly. První je chápáno jako nutnost pro to, aby se lidská aktivita podařila, a druhé představuje narušování základních lidských tabu (vražda, sexuální delikty,...). Podle něj tvoří literatura a zlo neoddělitelný celek. Literatura, ve které se nebude vyskytovat zlo, bude podle něj nudná. Autoři, kteří píšou literaturu o zlu, jako například Charles Baudelaire nebo Franz Kafka, píšou proto, aby si prostřednictvím literatury kompenzovali své pocity viny, své černé svědomí, že dělají něco, co je špatné nebo co jim rodina zakázala.³² Bataille připomíná například sbírku *Květy zla*, která byla ve své době považována za nemorální, a byla dokonce soudně pronásledována, přičemž dnes je považována za klíčové dílo moderní francouzské poezie. Baudelaire zde líčí „Zlo“, jehož ztvárnění se až dosud poezie vyhýbala (báseň „Zdechlina“), hlásá právo na básnickou obraznost, možnost, aby autor psal, o čem sám chce.³³

Bataille dále zdůrazňuje, že literatura o špatných věcech, a tedy o zlu, nám dává možnost učit se, jak se se zlem konfrontovat.³⁴ V tomto bodě se také shoduje s Lévinasem, který říká, že každý spisovatel píšící o zlu by měl zároveň nabízet kromě kritiky i návrhy, jak zlu lze čelit, či jak se mu bránit.

Závěrem chci podotknout, že společným rysem chápání zla u Orwella, Lévinase a částečně i u Batailleho je fakt, že zlo je nutno poznat, je mu třeba porozumět a je s ním třeba bojovat. Samotný jedinec nemá ovšem v boji se zlem žádnou šanci.

³² BATAILLE, Georges. *Literature and Evil* [online]. [cit. 2016-03-27]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=5XCnGuK8CVc>

³³ *Velký slovník naučný*. Vyd. 1. Praha: Diderot, 1999. Encyklopedie Diderot. ISBN 80-902723-1-2. s. 147

³⁴ BATAILLE, Georges. *Literature and Evil* [online]. [cit. 2016-03-27]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=5XCnGuK8CVc>

Čím déle se totiž zlo nechá nespoutaně „řádit“, tím větší materiální i morální ztráty to nakonec celému lidstvu přinese. To si myslí například i George Orwell ve své eseji „Future of a Ruined Germany“, kde rozvíjí myšlenku, že pro poválečné Německo jsou daleko důležitější mosty a průmyslové budovy než zabití lidé a lidský život nemá velkou cenu ve srovnání s konkrétními materiálními hodnotami. Tady je samozřejmě patrný rozpor Německa s Lévinasem, protože ti, kdo upřednostňují věci před lidmi, popírají odpovědnost za život druhého.

6. Lévinasova teorie v korelaci s Orwellovými díly

Orwellova díla *Farářova dcera* (1935), *Farma zvířat* 1945 a *Devatenáctosmdesátčtyři* (1949) lze interpretovat na pozadí Lévinasovy teorie.

Sledovaná díla řadím chronologicky podle doby vzniku, budu si v nich všimát především pojmů jako je zlo, lhostejnost, stádnost, demagogie, strach, dvojí myšlení, vztah mezi demokracií a totalitarismem a manipulativnost pojmu pravda a lež.

Ve všech třech zkoumaných dílech autor projevuje úzkost z budoucnosti, tedy z toho, co čeká lidstvo i jednotlivce. Obává se postmoderní společnosti a výsledků, které musí nutně přinést obrovská pluralita názorů. Naproti tomu vyzdvihuje víru v obyčejný lidský rozum normálně myslícího jedince a nabízí možnost takzvaného demokratického socialismu, tedy vizi jakési utopické společnosti, velmi dobře fungující, ve které lidé žijí v dostatku pod vládou kvalitních osobností, které disponují zdravým rozumem.

Na jedné straně Orwell rozvíjí teorii, že věci jsou špatné, budou ještě horší, zlo nakonec stejně převládne nad dobrem, nemocný lidský rozum povede lidi ke ztrátě osobní svobody a vznikne totalitní společnost ovládající lidského jedince nejen fyzicky ale i duševně, morálně a citově, na straně druhé se pokouší o vizi ideální společnosti, která zřejmě stejně nebude fungovat.

Z Orwellových děl přímo číší strach z toho, že si lidé nebudou schopni v budoucnosti vládnout sami, spravedlivě a v souladu s lidským rozumem. V této souvislosti mě napadá paralela s českým spisovatelem Karlem Čapkem, který ve svých dílech *Krakatit*, *Válka s mloky* nebo *Továrna na absolutno* také velmi často vyjadřoval svoji úzkost z budoucnosti lidstva, strach z nebezpečných vynálezů, které mohou lidstvo nejen ohrozit, ale i definitivně zničit; obavu z totalitní společnosti, která zničí lidskou svobodu, myšlení podřídí zvrácené ideologii a dá možnost několika šílencům soustředit do svých rukou vládu takřka nad celým

světem. Také Karel Čapek věří, že jediná šance, jak se z těchto katastrofických vizí dostat, je víra v obyčejného myslícího člověka, který si bude schopný demokraticky zvolit svoji budoucnost. Zde se oba autoři shodují s filosofem Lévinasem v tom, že odpovědnost jednotlivých lidí hraje velmi důležitou roli. Člověku prostě nemůže být jedno, co ho čeká, jaká budoucnost hrozí jeho dětem, případně vnukům. Bohužel se v této souvislosti musíme zastavit i nad faktem, že mnohokrát v dějinách tento „prostý člověk“ selhal. Nevybral si dobře své vůdce a nechal vtáhnout sebe a celé národy do zvrácených teorií fašismu, nacismu, stalinismu. Také miliony mrtvých v první a druhé světové válce volají po odpovědnosti a jsou svědky selhání nejen lidských jedinců, ale i celých národů.

I v současné době jsme svědky toho, že existují země ovládané šílenými diktátory (KLDK), kteří mají dostatek finančních prostředků na to, aby experimentovali s raketami dlouhého doletu a vyvíjeli jaderné zbraně, přičemž jejich národ mnohdy doslova umírá hlady. Otřesná líčení obyvatel korejských koncentračních táborů nám budiž varováním.

7. *Farářova dcera*

Novinář a reportér George Orwell se v románu *Farářova dcera* vrací do Anglie třicátých let a dokonale nás seznamuje především s prostředím londýnských žebráků, anglikánských věřících ale i otřesnými poměry, které tehdy vládly na anglických soukromých školách.

Hlavní postava románu Dorothy Hareová je dcerou anglikánského faráře Charlese Harea. Společně žijí v malém městečku Knype Hill.

Život Dorothy je svázán s životem farnosti a s prací pro svého otce. Dorothy každý den hodně pracuje, stará se o otce, vaří, navštěvuje obydlí členů farnosti, pomáhá s jejich léčením, někdy radou, někdy skutkem. Dorothy je sice silně nábožensky založená, ale uvědomuje si, že její otec je na ni vlastně protivný. Veškeré své problémy svádí na ni, nikdy dceru nepochválí a vše, co pro něj dělá, bere s naprostou samozřejmostí. Dorothy velmi brzy zjišťuje, že vlastně ve farnosti nemá žádného skutečného přítele, a že tedy nemá nikoho, komu se svěřit se svými problémy. Někdy se přistihuje při tom, že bývá vlažná ve víře. V tu chvíli si uvědomuje svůj morální poklesek a trestá se zcela zvláštním a ojedinělým způsobem tím, že se píchá špendlíkem do předloktí a způsobuje si tím poměrně značnou bolest. Například:

„O God, let me not have to take the chalice after Miss Mayfill!“

The next moment, in self-horror, she grasped the meaning of what she had said, and wished that she had bitten her tongue in two rather than utter that deadly blasphemy upon the altar steps. She drew the pin again from her lapel and drove it into her arm so hard that it was all she could do to suppress a cry of pain. Then she stepped to the altar and knelt down meekly on Miss Mayfill's left, so as to make quite sure of taking the chalice after her.³⁵

³⁵ *A Clergyman's Daughter* [online]. Reprint. London: Penguin in association with Martin Secker, 2000 [cit. 2016-03-27]. ISBN 01-411-8465-5. Dostupné z: <https://ebooks.adelaide.edu.au/o/orwell/george/o79c/index.html>

Někdy si pozdě večer uvědomí, třeba při práci nad brněným vyráběným z papíru pro dětský divadelní soubor, že už má všeho dost, že už nechce řešit otcovy finanční starosti, které vznikají jeho špatnými obchody na burze, o nichž si starý pán myslí, že jim rozumí a že mu přinesou bohatství. I otcova víra jako víra anglikánského faráře je vlastně velice zvláštní. Otec svými farníky nepokrytě pohrdá a považuje je za nutné zlo, o které se musí starat.

V Knype Hillu žije pan Warburton, který Dorothy už dlouho vroucně miluje. Dorothy však vnímá pana Warburtona pouze jako přítele, neboť si nedokáže představit jakýkoli fyzický vztah s mužem. Je to pravděpodobně od té doby, kdy byla v devíti letech svědkem sexuální scény mezi jejími rodiči, což se pro ni stalo nepřekonatelnou překážkou na celý život.

Pan Warburton Dorothy jednoho dne pozve k sobě a pokusí se ji políbit. Svědkem této události je snad nejhorší drbna z celého Knype Hillu, sousedka pana Warburtona, která ho z celé duše nenávidí, paní Semprillová.

„Mr. Warburton used to say that she was like the four beasts of the Apocalypse--"They are full of eyes, you remember, and they rest not night nor day.“³⁶

V tu chvíli Dorothy ztrácí vědomí a pak se s ní dále už setkáváme dějově v Londýně jako s tulačkou v rozedraném oblečení, která si nic nepamatuje, neví, kdo je, a hlavně co má dál ve svém životě dělat.

Víceméně náhodně se setkává s trojicí tuláků, kteří se stanou na dlouhou dobu jejími průvodci. Dorothy se s nimi ocitá na venkově mezi příležitostnými trhači chmele, zažije těžkou práci, bídu, hlad, často nemá ani kde spát. Přesto si ale uvědomuje, že tento odpad lidské společnosti, jak by byl jistě chápán jejím otcem, který i své farníky nazýval spodinou, má morální zásady a umí pomoci. Dá se s nimi navázat přátelský vztah a žití mezi nimi má mnohdy větší smysl než bezduchá

³⁶ Tamtéž

práce, kterou Dorothy vykonávala kdysi na farnosti svého otce. Morálka těchto chudých vrstev ostře kontrastuje s takzvanou morálkou lidí v Knype Hillu, která Dorothy vlastně vyhnala z rodného města a donutila utéci do Londýna.

Dorothy se vrací paměť po přečtení novinového článku s její fotografií a s popisem toho, jak se nestoudná farářova dcera nechala svést mužem a pak utekla ze studu neznámo kam.

„PASSION DRAMA IN COUNTRY RECTORY
PARSON'S DAUGHTER AND ELDERLY SEDUCER
WHITE-HAIRED FATHER PROSTRATE WITH GRIEF“³⁷

Dorothy se vrací vzpomínky a snaží se pomocí dopisu kontaktovat otce. Vysvětluje mu, co se vlastně mezi ní a panem Warburtonem odehrálo a snaží se mu vysvětlit, že se jedná o lež, kterou vymyslela pomlouvačná paní Semprillová. Uražený otec však Dorothy nevěří a ani se neobtěžuje jí odepsat, natož poslat peníze na cestu domů. V tuto chvíli se Dorothy ocitá na dně jak fyzicky, tak psychicky. Žije teď v Londýně mezi žebráky, nemůže najít ubytování, protože ji majitelé penzionu považují za prostitutku, žebrá, spí na ulici nebo v knihovně, krade, snaží se najít práci, ale nedaří se jí to. I tady jí ale mnohdy naprosto neznámí lidé pomáhají.

„On the last day of picking a 'home picker' in the next set, named Mrs. Killfrew, had presented her with a good pair of shoes that had been her daughter's, and a pair of woolen stockings.“³⁸

Napadá ji, že by mohla najít ztracenou duševní sílu v návratu k víře v Boha. Uvědomuje si ale, že události, které teď v životě zažila, ji vlastně učinili bezvěrcem. Všechno, co do té doby dělala, modlitby a další církevní rituály jí nyní připadají směšné a zbytečné. Má totiž zcela jiné starosti, protože se musí starat o to, aby uhájila holý život.

³⁷ Tamtéž

³⁸ Tamtéž

Velice paradoxně v knize působí to, že Dorothy i ve společnosti tuláků a žebráků stále mluví vybranou angličtinou, na rozdíl od svých druhů, kteří ji na ulici provázejí. Tato mluva sice působí navenek směšně, ale pomáhá jí například při žebrání.

Autor především v této části knihy prokazuje dokonalou znalost života lidí v chudinských vrstvách Londýna, včetně jejich zvláštního jazyka a chování. Především zběhlý kněz pan Tallboy překvapuje svými výroky všechny kolem sebe, často mluví latinsky a obecně mezi tuto vrstvu příliš nezapadá.

„MR TALLBOYS [to himself]: Non sum qualis eram boni sub regno Edwardi!“³⁹

Když je Dorothy nejhůř, začne se o ni zajímat její bohatý strýc, který se rozhodne, že ji zachrání. Nechce ji ale pomáhat osobně, a proto jí sežene práci učitelky na soukromé škole paní Crcawyové (Mrs. Creevy). Tato dáma vede dívčí školu a jediným jejím cílem je, aby její chovankyně, respektive jejich rodiče, za školu dobře a pravidelně platili. Jak rodiče, tak ona dbají na to, aby se dívky ve škole učily takzvané:

„That's it! Practical work--that's what we want--practical work! Not all this messy stuff like po'try and making maps and sticking scraps of paper and such like. Give 'em a good bit of figuring and handwriting and bother the rest. Practical work! You've said it!' „⁴⁰

V podstatě se jedná o to, aby se dívky naučily krasopis, čtení a základy matematiky. V žádném případě se nemá u dívek pěstovat myšlení, fantazie a ve škole už vůbec nejde o to, aby byla zajímavá a aby do ní dívky rády chodily. Vzhledem k tomu, že Dorothy nepochopila, co znamená učit „practical work“, narazila nejprve na naprostý odpor rodičů, kteří byli zřejmě vychováni také ve škole s „practical work“, a když nepochopila varování paní ředitelky, byla po půlroce stráveném na tomto institutu vyhozena na dlažbu.

³⁹ Tamtéž

⁴⁰ Tamtéž

Zde opět Orwell prokázal dokonalou znalost anglických soukromých škol, neboť sám na vlastní kůži prožil několik let na podobné soukromé škole, a seznámil se tak s metodami práce učitelů i se vztahem rodičů k fungování školy. A tak se na škole po odchodu Dorothy vrací vše zpět do starých kolejí, paní ředitelka dále protěžuje žáčky, které včas a dobře platí, dívky dále bezduše přepisují a opakuji nesmysly, které se naučily a rodiče obdivně sledují sešity krasopisu, které jejich dcery hodiny vyplňují.

O morálním profilu paní ředitelky svědčí i fakt, že nejšťastnější je nikoli tehdy, když její svěřenkyně dosáhnou nějakého úspěchu, ale tehdy, když může nějak uškodit svému sousedovi.

Dorothy je opět bez místa a v tu chvíli se objevuje pan Warburton, nabízí Dorothy sňatek a odváží ji zpátky domů. V rodném městě už je Dorothino jméno očištěno, všichni vědí, že Dorothy s panem Warburtonem neutekla do ciziny, že spolu tedy nežijí v nečistém svazku a že klepy o ní byly bohapustou lží. S očištěným jménem se tedy Dorothy vrací domů a má na vybranou. Může se stát manželkou pana Warburtona, který ji miluje a jak on sám říká:

„But let me put the business side of it first.

You need a home and a livelihood; I need a wife to keep me in order. I'm sick of these disgusting women I've spent my life with, if you'll forgive my mentioning them, and I'm rather anxious to settle down. A bit late in the day, perhaps, but better late than never. Besides, I need somebody to look after the children; the BASTARDS, you know.“⁴¹

Další možnost je vrátit se ke starému způsobu života a stát se znovu otrokyní svého otce, vrátit se do zaběhnutého kolotoče služby pro farnost. Vybere si druhou variantu, protože ji chápe jako trest za hříchy, kterých se dopustila, a za ztrátu víry, kterou utrpěla. Naděje Dorothy na lepší život tedy v závěru knížky končí a vše se

⁴¹ Tamtéž

vrací do starých kolejí, protože Dorothy kvůli strachu z nového života nedokázala zvolit jinou možnost.

Závěr knihy tedy dopadl typicky Orwellovsky. Dorothy se nevymanila ze způsobu života, ve kterém je nešťastná, který ji ubíjí a ničí. Smířila se se ztrátou své osobní svobody a zbytek svého života stráví jako otrokyně otce a lidí, kteří ji byli schopni odkopnout v okamžiku, kdy jí bylo nejhůř. V této souvislosti lze opět připomenout Lévinasovu filozofii odpovědnosti člověka za osud jiných lidí. Dorothy se sice obětovala, ale ostatní v Knype Hillu, s výjimkou pana Warburtona, pro ni neudělali nic.

7.1 Postavy

K analýze postav jsem si vybral ty druhy postav, na kterých se dá ilustrovat jejich vztah k dobru a zlu.

Mezi záporné postavy nesporně patří farář Charles Hare, Dorotin otec

Je to člověk nespokojený se svým životem, zapšklý, který považuje své farníky, kterým má sloužit za méněcennou vrstvu obyvatelstva. Cítí se být nedoceněný, špatně placený a své špatné nálady si většinou vylévá na své dceři Dorothy. Svým pedantským až despotickým způsobem života ničí Dorothy, ale i sám sebe. Často a rád kritizuje nedochvilnost, špatnou kvalitu jídla, nevhodnost stravy, aniž by si uvědomil, že toto vše je podmíněno nedostatkem peněz, které Dorothy na vedení domácnosti má. Svůj způsob života ovšem nemíní nijak měnit a nehodlá pro svou dceru nic udělat, ani když se ocitne v nelehké situaci. Sebe sama považuje za vzor dokonalosti a ostatní lidi vnímá jako nutné zlo. U anglikánského faráře, který má být vzorem pro své ovečky, je to chování značně nevhodné.

Nejhorší postavou v celém příběhu je obecní drbna paní Semprillová, která ničí svými zlovolnými pomluvami životy svých spoluobčanů. Mluví lidem do osobního života, do volby partnera a dlouhodobě otravuje život celého města. Dorothy mohla prakticky fyzicky i psychicky zničit. U této postavy můžeme mluvit o ztělesněném zlu. Bohužel se od autora nedovíme, proč tato dáma jedná tímto způsobem.

Ředitelka Crcawyová (Mrs. Creevy) je navenek ctnostná dáma, jejímž hlavním cílem by mělo být vést mladé dámy ke správnému způsobu života, poskytnout jim vzdělání a výchovu na nejvyšší úrovni. Ve skutečnosti jde o zlou, chamtivou a závistivou osobu, která ničí svoje svěřenkyňe i vychovatelky, jež na své škole má. Svým škudlilstvím způsobuje, že Dorothy u ní často trpí hladem, zimou a psychickým strádáním, které je zaviněné naprosto nesmyslným způsobem výchovy a výuky zavedeným na její škole. Orwell si zde možná v rámci kritiky školy klade otázku, co může vyrůst z anglické mládeže, která bude vzdělávána za těchto

podmínek, pod vlivem takových lidí a s podporou hloupých rodičů, kteří si jiný způsob výchovy a vzdělávání neumějí představit.

Mezi kladné postavy patří především hlavní hrdinka Dorothy Hareová. Dívka je psychicky a vlastně i fyzicky závislá na svém otci, nedokáže si představit nic jiného, než život pro svého otce, farníky a čas trávený náboženskými obřady. Souboj se stereotypem Dorothy sice svede, v jejím životě se na čas objevuje láska, otřesné životní zkušenosti jí ale ukážou, že její víra vlastně neexistuje, ačkoli autor Dorothy dá v knize naději na změnu života s mužem, který ji má rád. Dorothy není schopna této nabídky využít a vrací se k zažitému modelu, který ji bude dále po všech stánkách ničit. Těžko říci, jaké poselství nám vlastně autor v této postavě posílá. Osobně se domnívám, že je to poselství člověka, který příliš nevěří v to, že by se jednotlivec byl schopen sám postavit proti nějakému systému, či zažitému způsobu života, obecně nějakému kliše, které ho dlouhou dobu ovlivňuje. Jakoby chtěl autor říci, že platí staré české přísloví: „S čím kdo zachází, s tím také schází.“ Chybí zde naděje a víra v jakoukoli změnu.

Zcela zvláštní postavou je pan Warburton. Pod vlivem pomluv paní Semprillové ho ze začátku vnímáme jako člověka lehkomyšlného, bezzásadového, holdujícího různým neřestem. Teprve v průběhu děje se o něm dovídáme, že je to vlastně citlivá bytost, člověk, který je schopen Dorothy věřit, milovat ji a dokonce nabídnout zcela jiný způsob života, který by ji dokázal vymanit z toho, co do té doby poznala. Bohužel odmítnutí manželství ze strany Dorothy přivádí děj ke zmíněnému hořkému konci a pocitu beznaděje.

Příběh je dále zaplněn množstvím charakteristických postav, především lidí z londýnského předměstí, různých nájemních pracovníků, tuláků, žebráků, lidí žijících na okraji společnosti i zákona. Je patrné, že Orwell zná velmi dobře podobné osudy a mnohdy připouští, že morální kvalita těchto lidí, často konfrontovaná v mezních životních situacích, je daleko vyšší než morálka takzvané lepší anglické společnosti tehdejší doby. Do této společnosti často ne vlastní vinou zapadnou i lidé velikých morálních kvalit, jako je například Dorothy, pan Tallboy a mnozí další, které společnost nespravedlivě odvrhla.

Na závěr bych chtěl vyzdvihnout postavy rodičů dívek, navštěvujících školu paní Crcawyové, znepokojující je zejména otec, který svou tupostí, hloupostí a omezeností přímo umožňuje tak nekvalitním lidem, jako je paní Crcawyová, podílet se na výchově a vzdělávání mladé generace a tím vlastně i na formování a fungování tehdejší anglické společnosti.

„That's it! Practical work--that's what we want--practical work! “⁴²

Na jedné straně jsou tedy lidé, kteří svoji prázdnotu a omezenost zakrývají bezobsažnými frázemi, na straně druhé množství těch, kteří tyto fráze bezmyšlenkovitě přijímají, a tak i dále podporují.

Autor chtěl říci, že s takovými lidmi dosáhnout nějakého pokroku, popřípadě změny myšlení, prostě není možné. Vize autora je tedy opět pesimistická. Orwell zde v podstatě předjímá zásadní konflikt románu *Devatenáctosmdesátčtyři*.

⁴² Tamtéž

7.2 Konkrétní typy zla

V této kapitole rozeberu a shrnu, jaké druhy zla autor v této knize pojmenoval a zdůraznil.

Jako první bych si všiml lhostejnosti. Lidem v Knype Hillu je obecně úplně jedno, jaký farář stojí v čele jejich farnosti, s jakým despektem na ně pohlíží a jak nudně vede bohoslužby v jejich kostele. Klidně se nechají urážet a pomlouvat paní Semprillovou a když tato dáma zapříčiní útěk Dorothy z města, nejenom že se nepídí po tom, co se vlastně s Dorothy stalo, ale uvěří lžím o tom, že se spustila s milencem a utekla s ním do ciziny. Podobně lhostejně jednají i rodiče žákyň ve škole paní Crcawyové, pod pojmem: „practical work“ se skrývá lhostejnost rodičů vůči všemu, co se s jejich dětmi na škole bude dít. Jako kdyby řekli, „naučte je tomu, co myslíte, že je dobře, my to zaplatíme; a dbejte na to, aby z nich vyrostly holky, co k nám budou mít úctu.“

Jako mírnou formu demagogie zde vidím všudypřítomné pomluvy. Ať už ze strany paní Semprillové, nebo obecný pocit bytných, které nechtěly přijímat Dorothy na byt jen proto, že žila sama a zdála se jim podezřelá. Logika typu „jedna paní povídala“ a my tomu věříme, dokáže člověku zničit celý život.

Dlouhodobé šíření desinformací může zapříčinit to, že ti, na které desinformace dopadají, jim jsou schopni nakonec uvěřit. Vždyť chovankyně školy paní Crcawyové nakonec svorně nenáviděly i Dorothy, protože se domnívaly, že její výchovné metody jsou pro ně škodlivé. Takováto manipulace s lidským vědomím, kdy člověk vlastně přestává chápat, co je pravda a co je lež, nebo co je pro něj dobré, a co není, je typicky Orwellovská.

Jako zvláštní forma zla je v knize zpodobněno sebetřýznivé chování Dorothy k sobě samé, kdy si způsobuje obrovskou bolest, aby se potrestala za to, že není schopna soustředit se sto procentně na modlitbu a církevní obřad. Orwell tedy chápe bezduchou víru člověka jako zlo, tedy něco, co je člověku vnucováno tradicí nebo výchovou, čemu člověk jen obtížně věří a místo toho, aby v těžkých okamžicích

života cítil podporu, prožívá psychickou a někdy i fyzickou bolest. Autor je přesvědčen, že do náboženské víry by neměl být nikdo nucen. Jedině víra dobrovolná může člověku přinést psychickou pohodu a pomoci i v dobách nejtěžších.

Orwell také popisuje velké majetkové a společenské rozdíly mezi lidmi. Dokonce říká, že lidé podle indického vzoru žijí prakticky v kastách s neměnným společenským postavením a je obecně nemožné dostat se z kasty nižší do té vyšší a zlepšit tím svůj život a společenské postavení.⁴³

Tato vize bezmoci něco na svém společenském postavení zlepšit vede lidi často k alkoholismu, kriminalitě, psychickým poruchám, k sebevraždám a dalším destrukčním činnostem. Společnost budovaná na tomto principu nemůže zdravě fungovat. Orwell ale nevidí možnost, jak toto objektivní zlo napravit. Nikde v příběhu nenabízí řešení, vše je dáno, neměnné a je nutno se s tím smířit.

Závěrem bych chtěl uvést, že Orwell se ve svém zdařilém románu vymezil svým chápáním života jako pesimista, kritizující stávající anglickou společnost, nerovnosti mezi lidmi, velké sociální rozdíly, společnost lži a přetvářky, jejími nesmyslnými zákony a nařízeními, které místo aby člověku pomáhaly, záměrně ho psychicky i fyzicky ničí. Jednotlivec podle Orwella v boji s tímto mnoho let uplatňovaným systémem nemá šanci vyhrát a tento systém ho velmi často zcela „semele“. Do budoucna Orwell nevidí žádnou vizi něčeho lepšího. Ti nejkvalitnější lidé totiž podle něj, ačkoli jich je hodně, zatím nepochopili svoji moc a společenskou roli.

⁴³ KUBCOVÁ, Klára. *Pesimistický individualista George Orwell*. 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce PhDr. Jiřina Johannisová.

8. *Farma zvířat*

V roce 1945 píše George Orwell rozsáhlý alegorický příběh zvaný *Farma zvířat*. Zastavme se na chvíli u historických souvislostí tohoto díla. V září 1945 končí druhá světová válka, ve které mocnosti takzvané velké trojky (USA, Velká Británie a Sovětský svaz) po šestileté strašlivé válce porazily mocnosti Osy (Japonsko, Itálii, nacistické Německo). Od roku 1941 je tedy Sovětský svaz považován za spojence demokratických velmocí a pod přezdívkou strýček Joe se neskrývá nikdo jiný než obecně známý Josif Vissarionovič Stalin, vlastním jménem Džugašvili. Ve skutečnosti rozhodně nejde o nějakou shovívavou postavu. Tento strýček Joe má totiž každopádně na svědomí životy tolika vězňů a sovětských lidí, že jej musíme zahrnout mezi největší masové vrahy všech dob, rovnocenné Adolfu Hitlerovi a Mao Ce-tungovi. O jeho charakteru a pověsti svědčí například tato jeho publikovaná myšlenka: „Smrt jednoho člověka je tragédie, milion mrtvých je záležitostí statistiky“⁴⁴

Ve skutečnosti se tento sovětský vůdce, který se dostal do čela SSSR po smrti V. I. Lenina v roce 1924, zasloužil nejprve o likvidaci svých odpůrců, ale i přívrženců (Trockij, Zinovjev, Kamenjev,...). Předložil program národního komunismu, to je program vybudování socialismu a komunismu ještě pro žijící generace sovětských lidí. V roce 1927 a 1928 zahájil socialistickou industrializaci a kolektivizaci, která se změnila v druhou občanskou válku a skončila plánovaným hladomorem. Zcela zlikvidoval soukromé vlastnictví a prosadil direktivní centrální plánování. Ve třicátých letech nejprve navázal kontakty se západními demokratickými mocnostmi a podílel se na tvorbě politiky kolektivní bezpečnosti. V roce 1939 však uzavřel pakt s nacistickým Německem o přátelství a neútočení a po vypuknutí druhé světové války společně s Německem likvidoval polský stát. Zároveň se podílel na anexi Rumunska, pobaltských států, části Finska a nechvalně proslulé je hlavně

⁴⁴ CAWTHORNE, Nigel. *Stalinovy zločiny: vražedná kariéra rudého cara*. 1. vyd. Praha: Brána, 2011. ISBN 978-80-7243-514-2. s. 8,9

řádění tajné sovětské policie NKVD (podobné německému gestapu), která v Katyňském lese vraždila příslušníky elity polského národa.⁴⁵

Ještě před druhou světovou válkou se Stalin zasloužil o čistky v generálním štábu Rudé armády, takže útok nacistického Německa na Sovětský svaz v červnu 1941 zastihl Rudou armádu naprosto nepřípravenou. Za cenu nezměrného úsilí sovětského národa a milionu obětí se potom Stalin podílel na vítězství nad nacistickým Německem a získal částečně zpět i podporu sovětské veřejnosti. Po roce 1945 nastolil v Sovětském svazu kult osobnosti a režim, který je dnes nechvalně znám pod pojmem stalinismus. Tento systém vlády praktikoval Stalin v letech 1928 až 1953, je ideologicky založen na marxismu a leninismu, ale je úplnější a propracovanější. Je vlastně vytvořena diktatura vládnoucí pomocí lži a teroru. I když Stalin přivedl Sovětský svaz k postavení světové velmoci, dosáhl toho nevídanými represemi a zločiny. Odhaduje se, že za Stalinovy vlády přišlo o život nejméně 40 milionů lidí. Ideologie stalinismu byla potom podobně aplikována v zemích střední a východní Evropy, kde po druhé světové válce získala moc komunistická strana, podporovaná přímo SSSR. Zkušenosti se stalinismem má tedy samozřejmě i naše vlast, kde se tento systém mohl nerušeně praktikovat od roku 1948 až do roku 1989. Když „rudý car“ Stalin v roce 1953 umírá, zanechal svým následovníkům obrovskou říši zahrnující Rusko, Arménii, Ázerbájdžán, Bělorusko, Estonsko, Kavkaz, Kazachstán, Kyrgyzstán, Litvu, Lotyšsko, Estonsko, Moldavsko, Tádžikistán, Turkmenistán, Ukrajinu a Uzbekistán. Jednalo se o nejrozsáhlejší zemi na světě, která zaujímal dva a půl krát větší území než USA a pokrývala jednu šestinu světové pevniny.⁴⁶ Ve Velké Británii byla občanům praxe stalinismu dobře známa a vedoucí představitel Spojeného království Winston Churchill si byl už za druhé světové války vědom toho, kdo je to Stalin, jaké má záměry a co se skrývá za dobrotivým úsměvem milého strýčka Joea. Proto také nic

⁴⁵ *Velký slovník naučný*. Vyd. 1. Praha: Diderot, 1999. Encyklopedie Diderot. ISBN 80-902723-1-2. s. 1386

⁴⁶ CAWTHORNE, Nigel. *Stalinovy zločiny: vražedná kariéra rudého cara*. 1. vyd. Praha: Brána, 2011. ISBN 978-80-7243-514-2. s. 9

nebránilo Georgi Orwellovi, aby mohl o stalinismu psát tak kriticky, jak to učinil právě ve *Farmě zvířat*.

8.1 Příběh *Farmy zvířat*

George Orwell nás ve *Farmě zvířat* zavádí do podivného alegorického světa, kde nespokojená zvířata pana Jonese, žijící na takzvané Panské farmě, uskuteční revoluci, vyženou své lidské pány a začnou si vytvářet svoji vlastní ideální zvířecí civilizaci, kde platí zcela jiná pravidla, než platila doposud.

Opilý pan Jones se jednoho dne vrací z hostince U Rudého lva (i název může ukazovat na budoucí děj). O zvířata se nepostará a tak zvířata vedená tažným koněm Boxerem uskuteční revoluci. Vyženou pana Jonese a paní Jonesovou a vytvoří takzvanou Farmu zvířat. K této revoluci dá pokyn starý kanec Major (Major), kterému se už dlouho zdá o vysněné zvířecí společnosti, ve které si budou všechna zvířata rovna.

„And remember, comrades, your resolution must never falter. No argument must lead you astray. Never listen when they tell you that Man and the animals have a common interest, that the prosperity of the one is the prosperity of the others.“⁴⁷

Revoluce se budou účastnit psi Bára (Bluebell), Janina (Jessie) a Harik (Pincher), tažní koně- silný a hloupý hřebec Boxer (Boxer), který sice disponuje silou dvou koní, ale v mozku toho příliš nemá. Jeho partnerkou je klisna Lupina (Clover), která za svůj život přivedla na svět už čtyři hříbata, má velmi dobrou povahu a nikomu nikdy neublížila. Další revolucionářkou je soudružka koza Majka (Muriel). Osel Benjamin (Benjamin) je nejstarší a nejmrzutější zvíře na farmě, věčný pesimista a rýpal, který se nikdy nezasmál a nikdy také neřekl nic jasného. O revoluci se vždy vyjadřoval pouze v náznacích a proslul výrokem.

„Donkeys live a long time. None of you has ever seen a dead donkey.“⁴⁸

⁴⁷ ORWELL, George. *Animal farm: Farma zvířat*. Vyd. v bilingvní podobě 1. Překlad Gabriel Gössel. Praha: Argo, 2008. ISBN 9788072039692. s. 18

⁴⁸ Tamtéž s. 48

Diplomová práce Kláry Kubcové naznačuje, že tento osel Benjamin může mít v sobě autobiografické prvky samotného autora.⁴⁹

V galerii revolucionářů pokračuje klisna Molina (Mollie), fintivá krasavice, která v době vlády pana Jonese tahala jeho bryčku a kterou nejvíce zajímá, jestli si bude moci i po revoluci nechat pentličky ve své hřívě. Zajímavou postavou mezi zvířaty je ochočený havran Mojžíš (Moses), kterého zvířata nemají příliš rádi, protože stále mluví o jakési Cukrové hoře v nebi. Kromě hovoru o ideální Cukrové hoře Mojžíš nikdy nepracoval a jídlo dostával zadarmo. Zde se nabízí paralela s biblickým textem o ptactvu nebeském, které také neseje ani nesklízí a přitom je bohem živeno.

Revoluce je započata a vůdce Major učí ostatní píseň „Zvířata Anglie“, která nápadně připomíná komunistický song Internacionála ve znění „Již vzhůru psanci této země“

„Beasts of England, beasts of Ireland,
Beasts of every land and clime,
Hearken to my joyful tidings
Of the golden future time.
Soon or late the day is coming,
Tyrant Man shall be o'erthrown,
And the fruitful fields of England
Shall be trod by beasts alone.
....“⁵⁰

V této souvislosti může člověka napadnout marxistický citát: “Proletáři všech zemí, spojte se.” Píseň vyzívá k takřka náboženskému vytržení všech zvířat k zapojení se do budování oné vysněné společnosti, kde se budou mít všechna zvířata skvěle a přitom nebudou muset nic dělat.

⁴⁹ KUBCOVÁ, Klára. *Pesimistický individualista George Orwell*. 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce PhDr. Jiřina Johanisová.

⁵⁰ Tamtéž s. 23 - 25

Když starý Major zemřel, ujali se vedení revoluce tři zvláštní kanci. Kanec Kuliš (Snowball), bezcharakterní prase a nebezpečný manipulátor, který je ovšem vynikajícím řečníkem a dovede lidem všechno vysvětlit. Osobu samotného Stalina reprezentuje v díle vepř Napoleon, který je sice nemluvný, ale za svými názory si pevně stojí a je schopen pro ně udělat vše. Menší vepřík Pištík (Squealer) se prosazuje vášnivými projevy, ve kterých je schopen demagogicky zdůvodnit prakticky cokoli. Umí skvěle lhát, překrucovat skutečnost a mluví tak přesvědčivě, že mu jsou posluchači schopni uvěřit. V tomto nápadně připomíná ideologa německého nacismu, Josefa Goebbelse. Tito tři čuníci se stávají tvůrci nového vědeckého světového názoru, který se nazývá animalismus a ve své celistvosti nápadně připomíná ideologii marxismu, leninismu. Animalismus si v příběhu ihned nachází oddané stoupence a není to nikdo jiný než soudruh Boxer a soudružka Lupina. Zvířata v revolučním nadšení ničí všechny symboly svého zotročení, jako jsou biče, řemeny, kleště a různé další nástroje nadvlády člověka, a v rámci animalismu vytvářejí i takzvané „sedmero“, neboli sedm přikázání:

„THE SEVEN COMMANDMENTS

1. Whatever goes upon two legs is an enemy.
2. Whatever goes upon four legs, or has wings, is a friend.
3. No animal shall wear clothes.
4. No animal shall sleep in a bed.
5. No animal shall drink alcohol.
6. No animal shall kill any other animal.
7. All animals are equal. ⁵¹

Podoba s biblickým desaterem je naprosto zřejmá. Postuláty desatera, například „nepokradeš“, „nezabiješ“, „v jednoho boha věřiti budeš“, či „cti otce svého a matku svou“ sloužily autorovi jako základ při tvorbě zvířecího sedmera.

První střet s budoucí realitou zažijí zvířata na farmě tehdy, když odcházejí na senoseč a zjistí, že mléko, které prasata nadojila, si nechala sama pro sebe. To ale

⁵¹ Tamtéž s. 41

nebrání soudruhu Boxerovi v tom, aby vykřikl heslo: „I will work harder!“⁵². Boxer si dokonce dává svůj první závazek, že se ráno nechá kohoutem vzbudit o půl hodiny dříve a do budíčku vykoná nějakou dobrovolnou práci. Jen rýpal osel Benjamin pracuje stále bez zájmu, pomalu, nikoho nechválí a stále si vede své bezobsažné řeči. Každou neděli vztyčují zvířata svou revoluční vlajku, která zde opět naznačuje souvislost se Sovětským svazem:

“The flag was green, Snowball explained, to represent the green fields of England, while the hoof and horn signified the future Republic of the Animals which would arise when the human race had been finally overthrown.”⁵³

Revoluce dále pokračuje. Zvířata pořádají různé politické schůze, vydávají se rezoluce. Jednotlivá zvířata se hlásí do diskuze, často se volí do různých funkcí, ale do všech důležitých funkcí jsou navrhována a volena výlučně prasata. Při těchto diskuzích vepř Napoleon nikdy nesouhlasí s vepřem Kulišem. Prasata si dokonce obsazují kůlnu na nářadí jako své velitelství. Zde po večerech studují a Kuliš se zabývá organizováním takzvaných zvířecích rad. Například pro slepice založil Radu pro výrobu vajec, pro krávy Ligu čistých ocasů, pro ovce Hnutí za bělejší vlnu a podobné bohulibé akce.

Pro negramotná zvířata jsou organizované kurzy čtení a psaní. Především ovce velmi rádi opakují novou dogmatickou poučku:

FOUR LEGS GOOD, TWO LEGS BAD⁵⁴

Často si to na pastvě spontánně opakují celé hodiny, aniž se unaví. Kuliš dále všem zvířatům důvěrně sděluje, že protože prasata pracují více duševně než fyzicky, jejich mozek potřebuje speciální výživu, a proto si budou nechávat všechno mléko pro sebe. Z farmy zvířat se myšlenky revoluce šíří dál. I za hranicí farmy si zvířata zpívají píseň „Zvířata Anglie“ a farmáři z okolního Stračina a Liščina si začínají uvědomovat nebezpečí revoluce, které jim teď přímo hrozí.

⁵² Tamtéž s. 46

⁵³ Tamtéž s. 48

⁵⁴ Tamtéž s. 55

Pomáhají tedy panu Jonesovi v útoku na Farmu zvířat, ale v této tzv. Bitvě u kravína jsou zvířata v boji s lidmi úspěšnější. Hrdinové bitvy u kravína jako například Kuliš a Boxer, dostávají ta nejvyšší zvířecí vyznamenání za statečnost. Klisna Molina projevila svůj slabý charakter, nechala se za hranicí farmy hladit člověkem a nakonec utekla k lidem a znovu tahá bryčku. Vůdce Kuliš zvířatům nabízí myšlenku na stavbu větrného mlýna, která by měla sloužit pro výrobu elektrického proudu. Tato energie by potom měla zvířatům pomáhat. Věčný odpůrce Kuliše, soudruh Napoleon, je ostře proti a tentokrát na Kuliše přímo zaútočí a nechá ho pomocí svých devíti vycvičených psů vyhnat z farmy. Soudruh Pištík to udiveným zvířatům „politicky vysvětlí“ a „moudrý“ Boxer si přidá do svého repertoáru nové demagogické heslo: „Napoleon is always right.“⁵⁵

Zvířata si od té doby musí uvědomit, že Kuliš sice statečně bojoval v Bitvě u kravína, ale statečnost není všechno. Jak říká Pištík, přijde čas, kdy vyjde najevo, že Kulišovy zásluhy v této bitvě jsou značně přehnané. Závěrem soudruh Pištík dodává: „Surely, comrades, you do not want Jones back?“⁵⁶

Od této chvíle má farma zvířat tři nové vládcy- Napoleona, Pištíka a objevuje se čuník Minimus, známý hudebník a básník, který skládá pro Napoleona různé oslavné básně a písně. Vládce stále nenápadně sleduje a hlídá devět psů vycvičených Napoleonem.

Přichází zásadní změna. Napoleon chce teď stavět větrný mlýn, proti kterému vždy protestoval, když jeho stavbu navrhoval Kuliš. Pištík ale vše hravě zdůvodňuje, protože Napoleon se stavbou mlýna vždy souhlasil a jeho nesouhlas byla jenom taktika, jak se zbavit Kuliše. A tak všechna zvířata pracují na stavbě mlýna šedesát hodin týdně. Nicméně chybí jim materiál i stavební zkušenosti, a tak se Napoleon rozhodne obchodovat se sousedními farmami. To sice odporuje zvířecímu sedmeru, ale ideolog Pištík zvířata uklidňuje a vysvětluje jim nastalou situaci.

⁵⁵ Tamtéž s. 88

⁵⁶ Tamtéž s. 88

Prasata se stěhují do Jonesova domu, Napoleon se od této chvíle nechá titulovat slovem Vůdce a spí v posteli. Zásada sedmera, „že žádné zvíře nesmí spát v posteli, je upravena na zásadu- „No animal shall sleep in a bed WITH SHEETS“⁵⁷

Vítr sice porazil špatně postavený větrný mlýn, ale vše bylo svedeno na sabotáž ze strany Kuliše. V zimě se začíná se stavbou nového mlýna, zároveň dochází jídlo a tak zvířata přecházejí na přidělový systém. Vůdce Napoleon se stále pohybuje pouze pod dozorem svých psů. Slepice se bouří, protože musejí odevzdat svá vejce statkáři Whymperovi. Prasata obchodují s farmáři, neúspěchy jsou vysvětlovány tím, že Kuliš v noci přepadá farmu, krávy dokonce odpřisáhly, že ho na vlastní oči viděly. Na Kuliše je svedeno i to, že bojoval v Bitvě u kravína proti zvířatům. Tomu sice nevěří ani Boxer, ale nakonec se nechá přesvědčit. Čtyři prasata, která pochybovala o vině Kuliše, jsou popravena, následuje vlna doznání slepic, hus a ovcí, že je Kuliš vyzíval, aby neposlušaly Napoleonovy rozkazy.

„And so the tale of confessions and executions went on, until there was a pile of corpses lying before Napoleon’s feet and the air was heavy with the smell of blood, which had been unknown there since the expulsion of Jones“⁵⁸

Boxer situaci pochopil tak, že chyba je v nich a bude ráno vstávat ještě o hodinu dříve. Jeho partnerka Lupina ovšem začíná nad revolučním pořádkem pochybovat. Píseň „Zvířata Anglie“ je zrušena a nahrazena písní básníka Minima, která má pouze dvě řádky-

„Animal Farm, Animal Farm,

Never through me shalt thou come to harm!“⁵⁹

Aby mohly probíhat další popravky, reviduje se šesté přikázání-

„No animal shall kill any other animal WITHOUT CAUSE.“⁶⁰

⁵⁷ Tamtéž s. 106

⁵⁸ Tamtéž s. 130

⁵⁹ Tamtéž s. 139

⁶⁰ Tamtéž s. 140

Pišťík každou neděli čte zvířatům nesmysly o vzrůstu potravin o sto, dvě stě až pět set procent. Pořádají se oslavné průvody na Vůdce Napoleona, nově v čele průvodu chodí jako trubač černý kohout a básník Minimus skládá oslavnou báseň na Napoleonovu počest:

„Friend of the fatherless!

Fountain of happiness!

Lord of the swill-bucket! Oh, how my soul is on

Fire when I gaze at thy

Calm and commanding eye

Like the sun in the sky,

Comrade Napoleon!

.....⁶¹

Kult Napoleonovy osobnosti se dovršuje. Protože se slepice dozívají ke svým dalším zločinům, zvyšuje se Napoleonova osobní stráž. Dochází k novému boji s lidmi. Lidé vyhazují nový mlýn do vzduchu. Zvířata sice vítězí, ale mnoho jich padne, nebo je zraněno. Následuje důstojný pohřeb padlých. Prasata objevují alkohol, opije se i Napoleon a na farmě se začne pěstovat ze záhadných důvodů ječmen. Soudruh Pišťík padá ze štaflí, když přepisuje další bod ze „sedmera“

‘No animal shall drink alcohol TO EXCESS.’

Pouze osel Benjamin kývá bradou, jako by chtěl naznačit, že to říkal.

Pišťík zvířata stále přesvědčuje, že se jim žije mnohem lépe než za Jonese a ty tomu věří, protože už si nepamatují, jaké to vlastně za éry Jonese bylo. Vůdce Napoleon učí prasata ve škole a zvířata od té chvíle musí ustoupit praseti z cesty, když se

⁶¹ Tamtéž s. 144

potkají. Ze sklizeného ječmene si prasata na farmě začínají vařit pivo, které se často užívá při četných oslavách k uctění Napoleona a nových pořádků. Farma zvířat se stává republikou a prezidentem je zvolen jediný kandidát, vůdce Napoleon. Na farmu se vrací havran Mojžíš, který stále hovoří o nebi, o vysněné zemi rovnosti, cukrové hoře, kde se všichni mají dobře. Mojžíš stále nepracuje a dostává dokonce i pivo.

Mojžíšovy pohádky prasatům viditelně nevadí, protože pomáhají udržovat zvířata v klidu a nabízejí jim naději, že po smrti na ně čeká jakási cukrová hora. Poslušná církev v komunistických diktaturách jejich vládcům také nevadila.

V období revolučního budování umírá Boxer, zasloužilý dřič. Ještě než zemře, je odvezen na jatka, ačkoli zvířata protestují, že si takový osud nezasloužil.

Pišťík ale všem zvířatům oznamuje, že Boxer zemřel v nemocnici, zemřel šťastný a smířený a jeho poslední slova patřila Napoleonovi. Prasata si začínají kupovat whisky po bednách. Na farmě pomalu probíhá generační výměna. Mladá zvířata plně podporují prasata, protože jsou ideologicky dobře zpracována a protože si historická fakta nepamatují. Pouze osel Benjamin: „... professed to remember every detail of his long life and to know that things never had been , nor even could be much better or much worse – hunger, hardship, and disappointment being, so he said, the unalterable law of life “⁶²

Prasata nosí boty, chodí oblečená, kouří a nepokrytě se ozbrojují biči. Pišťík naučil ovce nový slogan: „Four legs good, two legs better!“⁶³

Při hodování s lidmi si prasata notují, mají stejný názor, takže při přípitku zazní věta: „If you have your lower animals to contend with,“ he said, „we have our lower classes!“⁶⁴

Od této chvíle je v platnosti nové heslo:

⁶² Tamtéž s. 198

⁶³ Tamtéž s. 204

⁶⁴ Tamtéž s. 210

„ALL ANIMALS ARE EQUAL BUT SOME ANIMALS ARE MORE EQUAL THAN OTHERS“⁶⁵

Na této větě je velmi patrná absurdnost. Slovní spojení „MORE EQUAL“ nemá v normálním jazyce druhý stupeň - více rovný a je tedy nestupňovatelné. Je to jen prázdná fráze, která zvířatům zmátne mysl a pokrytecky si hraje na něco, co není.

Farma zvířat je opět přejmenována na Panskou farmu, vlajka od této chvíle zůstává pouze zelená. Stará a poloslepá Lupina se dívá na hodující společnost dovnitř Jonesova domu, slyší tam hádku a s hrůzou vidí:

„Twelve voices were shouting in anger, and they were all alike. No question, now, what had happened to the faces of the pigs. The creatures outside looked from pig to man, and from man to pig, and from pig to man again; but already it was impossible to say which was which.“⁶⁶

Transformace prasete na člověka byla dokončena a historie se opakuje.

⁶⁵ Tamtéž s. 204

⁶⁶ Tamtéž s. 217

8.2 Přítomnost zla

Původní myšlenka zvířecí komunity, kde si budou všechna zvířata rovna, budou si vzájemně pomáhat a nebudou si ubližovat, je naprosto dokonalá.

Nicméně při porovnávání této knihy s Lévinasovou teorií opět vidíme, že díky selhání jednotlivců mohla z původní prakticky neškodné myšlenky vzniknout zrůdná totalitní diktatura vedená těmi nejhoršími zvířecími individui, která se na farmě vyskytovala. Totalita vzniklá částečně z hlouposti a omezenosti některých jedinců, dále také ze strachu jiných jedinců a z mlčení ostatních, kterým bylo z počátku všechno jedno a později už se nedalo nic dělat. Toto plíživé nebezpečí destrukce lidské společnosti je to zlo, na které chce George Orwell ve své knize upozornit.

Groteskní použití zvířat místo lidí tuto skutečnost zdůrazňuje, a ačkoli jsou jednotlivé pasáže knihy mnohdy komické, jedná se vždy o smích hořký. Každý chápe nebezpečí, které plyne z toho, jak jednoduše může být totalitní společnost vytvořena.

Ztělesněné zlo v knize reprezentují soudruzi čuníci. Menším viníkem je hlavní tvůrce myšlenky vepř Major, který představuje zřejmě ideology marxismu Marxe, Engelse a Lenina, kteří naučili dělnickou třídu pomocí třídního boje převzít moc, ale nenaučili je, co s touto mocí dále dělat.

Tvůrci zrůdné ideologie, prasata Kuliš, Napoleon, Pištík a Minimus, jsou vlastně skutečnými vykonavateli vůle dělnické třídy, v našem případě zvířat. Tvůrci společnosti, která má ve svém počátku přinést blaho všem, ale která ve svých důsledcích přinese většině zvířat bídu, utrpení, přidělový systém, pracovní tábory, popravy a teror v duchu revolučních myšlenek, připomínají osobu Stalina.

Havran Mojžíš se také podílí na této situaci, protože pomocí svých pohádek o vysněné zemi uklidňuje společnost a vede ji k další lhostejnosti. Díky Mojžíšovým myšlenkám se zvířata oddávají snění, těší se na něco, co bude, až zemřou. Tak jako pomáhala náboženská ideologie vládnout feudálním vládcům prostřednictvím

učení o trojím lidu, neměnném zákonu daným od Boha, kdy jedni vládou, druzí se modlí a ti třetí na ně pracují, tak podobné myšlenky pomáhají komunistickým diktátorům uklidňovat nespokojené obyvatelstvo v dobách revolučních problémů.

Celým příběhem se táhne myšlenka, jak jednoduché je vlastně zmanipulovat myšlení člověka. Objevuje se zde takzvané dvojí myšlení. Lidé si něco jiného myslí a něco jiného říkají doma mezi svými blízkými, a zcela jinak se chovají na veřejných shromážděních mezi svými spolustraníky a soudruhy. Příkladem je vepř Kuliš, který se z uznávaného revolucionáře a bojovníka za svobodu zvířat stává díky zlovolné pomluvě úhlavním nepřítelem a bytostí, která od této chvíle může za všechny problémy, ať už je to nedostatek jídla, špatné zásobování, špatná morálka nebo dokonce vědomé sabotáže. Toto vymývání mozků, zcela běžné ve všech komunistických diktaturách, může vést k otřesným situacím, známým třeba z období vlády Mao Ce-tunga v Číně nebo z doby řádění Polpotovských zločinců v Kambodži za vlády Rudých Khmerů, kdy vlastní děti udávaly z revolučního nadšení své rodiče a pak je v komunistických lágrech týraly fyzicky nebo psychicky. I ve farmě zvířat nacházíme prvky, kdy si Napoleon pochvaluje, jak je současná mladá generace zvířat pěkně zpracovaná a jak umí hezky poslouchat.

Zvířecí diktátoři libovolně překrucují skutečnost a zločince povyšují mezi sebe. Historie je účelově vykládána tak, jak se jim právě hodí a spoléhá se na to, že lidé už zapomněli, jak skutečnost vypadala, nebo jsou schopni se s novými fakty nějak vyrovnat. Ideolog Pištík víceméně zkouší, co jsou zvířátka schopna ještě vydržet a snést. A pokud mu v tom vydatně pomůžou ovce (dav) nebo soudruh Boxer (hlupák), pak se mu podaří dosáhnout čehokoli. Pokud diktátoři při svém úsilí narazí na někoho, kdo je ve svých morálních zásadách pevný, nechce vykřikovat s davem bezduchá hesla, trvá na svých názorech, pak jsou ho ochotni nemilosrdně fyzicky zlikvidovat. Hordami mrtvých a popravených potom šíří strach, a o to lépe a snadněji se jim vládne. V této souvislosti se pak nabízí úvaha o tom, co je to vlastně historie a minulost. Je to něco, co objektivně bylo a je, nebo je to něco, co lidé chtějí slyšet. Pokud platí druhá varianta, kde je potom onen Lévinasův jednatel, odpovědný za sebe i za druhé. Kdyby historicky těch jedinců existovalo

velké množství, nemohla by se historie odehrávat tak, jak se například ve dvacátém století odehrávala. Kdyby se zvířata v této knize nedala tak snadno zmanipulovat, nikdy by nemohlo dojít k podobným koncům.

Dějiny současného státu Izrael ukazují skutečnost, že židovské etnikum pod vlivem hrůzných událostí během holocaustu nabylo přesvědčení, že Židé musí být jednotní a musí se umět všemu, co je ohrožuje, bránit. Současná reputace státu Izrael naznačuje, že se jim to zatím velice dobře daří. Izraelský stát působí uvnitř arabského světa velice neobvyklým a zvláštním dojmem.

Dílo *Farma zvířat* je pravděpodobně nejznámější satirickou alegorií sovětské stalinské éry totalitarismu. George Orwell byl jedním z hlavních Stalinových kritiků a jednu z ústředních postav svého románu, vepře Napoleona, přímo ztotožnil se sovětským diktátorem. Zvířata se v této knize mění na bolševické revolucionáře, kteří jsou lehce zmanipulovatelní a zakládají zvířecí komunu rovnosti. Ta se však velmi rychle díky manipulaci a zvrácené ideologii mění na diktaturu jednotlivce disponujícího neomezenou mocí. Orwell svým románem varuje lidstvo před nebezpečím jakékoli diktatury, totalitarismu, ať už levicového (komunistického) nebo pravicového (fašistického) ražení. Svými myšlenkami v roce 1945 předběhl svou dobu a předpověděl mnoho dalších událostí, jichž jsme svědky během dvacátého století. Jeho pesimismus by nám měl být varováním, že lidstvo se z těchto událostí bohužel příliš nepoučilo a své omyly z minulosti opakuje i v současnosti. Myšlenky *Farmy zvířat* jsou tedy stále živé.

9. 1984

Myšlenky Lévinasovy filosofe mohou být inspirací pro interpretaci románu *Devatenáctosmdesátčtyři*. Toto rozsáhlé dílo vyšlo v roce 1949, aby upozornilo lidstvo na nebezpečí totality, stalinismu, obecně společnosti postavené na neuvěřitelné diktatuře strachu, manipulacích a špiclování, která dokáže zničit jedince duševně, ale neštítí se ani fyzického mučení a likvidace. Orwell v knize dokonce použil slovního novotvaru, kdy člověk jakožto číslo je vyřazen ze seznamu, podle Orwella je „anulován.“

Zdálo by se, že autor rozvíjí vizi, utopii budoucího světa, ale pokud za utopickou společnost považujeme společnost spokojených lidí fungujících demokraticky a ve svůj prospěch, pak se u Orwellova románu 1984 jedná spíše o román dystopický. Popisuje se zde totiž společenská struktura, jejíž děsivé účinky na jedince a celou společnost bychom určitě sami nechtěli nikdy prakticky zažít.

Analýza díla bude rozdělena na několik částí. První bude věnována podrobnějšímu rozboru příběhu, který ukazuje, jak se poměrně jednoduše může totalitní diktatura zrodit, rozvinout a potom takřka nerušeně uchopit neomezenou moc. Druhá část se bude zabývat důležitými a určujícími postavami díla, na kterých lze dokumentovat, jak totalitní systém ničí lidského jedince po stránce psychické a fyzické: Jak se osobnost člověka mění v beztvorou ustrašenou masu, která snese prakticky cokoli. Třetí část se bude zabývat problematikou dorozumívání lidí v totalitním státě, novými výrazy a klišé, používanými touto demagogickou společností lži: Společností měnící jazyk v cosi, prostřednictvím čehož lidé nebudou moci komunikovat, myslet, protestovat, ale pouze souhlasit a projevovat nelíčené nadšení z úspěchů, kterých tato šílená společnost dosáhla. Závěrem se pokusím postihnout, která hlavní východiska Lévinasovy teorie korespondují s motivy tohoto Orwellova románu.

9.1 Příběh románu *1984*

Děj románu je rozdělen na tři hlavní části. V první části hlavní hrdina Winston Smith prochází dějem románu sám, ve druhé části se seznamuje se svou láskou Julií a ve třetí části je zatčen a přinucen být takovým, jakým ho strana chce mít. Příběh nás přivede do roku 1984 na Britské ostrovy a hlavně do města Londýna, kde se zrodila anglická totalitní společnost, reprezentovaná ideologií angsocu (ingsoc) a fungující podle tří hesel všemocné Strany.

„War is peace

Freedom is slavery

Ignorance is strength“⁶⁷

Tato absurdní slovní spojení jsou složeniny vzájemně si odporujících výrazů, přičemž při spojení těchto slov jednotlivé výrazy vlastně ztrácejí svůj význam a stávají se prázdnými frázemi. Tyto věty vlastně znamenají, že to, že se válčí, je stav míru, když je člověk svobodný, tak je otrokem a v neznalosti je síla.

Český čtenář si může vybavit podobná hesla bývalé komunistické totalitní společnosti. Za všechna uvádím například: „ČSSR – pevná hráz socialismu“; „Se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak“; „Západní hranici socialismu ubráníme“; „Stop válečným štváčům z Wall Streetu.“ Orwell svým důrazem na kontrastní spojení poukazuje na typickou vlastnost podobných hesel, kterou je rozpor mezi jazykovým významem a skutečností.

Stejnou funkci mají názvy čtyř ministerstev, které řídí zemi: Ministerstvo pravdy (Ministry of Truth), Ministerstvo míru (Ministry of Peace), které se stará už o desítky let trvající válečný konflikt. Ministerstvo lásky (Ministry of Love), které

⁶⁷ORWELL, George. *Nineteen eighty-four: Devatenáct set osmdesát čtyři*. Vyd. v tomto překladu a bilingvní podobě 1. Překlad Petra Martínková. Praha: Argo, 2011. ISBN 978-80-257-0485-1. s 14

má na starosti právo a pořádek a Ministerstvo hojnosti (Ministry of Plenty), které má na starosti ekonomiku.

Obyvatelstvo je rozděleno na dvě nestejně velké části, na takzvané členy strany pohybující se v modrých uniformách a tvořící patnácti procentní elitu společnosti, a na prolety. Členové strany jsou trvale sledováni doma i v zaměstnání tzv. telestěnami (telescreen), které je ráno probudí, naženou na rozcvičku, potom do práce, v průběhu dne je informují o nejdůležitějších událostech, které takzvaně proběhly. Jejich uším poskytnou dostatek revoluční hudby a zároveň tato zařízení zachycují (kromě lidské činnosti) i vnitřní psychické pochody, nálady, vztek nebo bušení srdce, které jsou dovoleny pouze při některých událostech a mají signalizovat revoluční vzrušení. V jiných situacích však upozorňují, že člen strany se chová podezřele. Členům strany je dovoleno pít Gin vítězství (Victory Gin) a kouřit Cigarety vítězství (Victory Cigarette). Gin je odporná olejnatá tekutina, která se musí vypít rychle, člověka mírně otupí a navodí mu příjemnější pocity. Cigarety vítězství jsou naopak plné prachu. Členové strany většinu času něco shánějí. Jednou jsou to cigarety, podruhé žiletky, někdy lepší káva nebo čaj. Většina potravin, které členové strany v odporných závodních jídelnách konzumují, se totiž vyrábí z různých náhražkových materiálů a originálu neodpovídají ani barvou ani chutí.

Zdravotnická péče prakticky neexistuje a čtyřicetiletý člen strany už bývá fyzicky ve velmi špatném stavu. Strana svým členům nedovoluje prožívat některé city, jako například lásku, a proto manželství mezi dvěma členy strany musí být nejprve stranou povoleno, a je tak spíše politickým svazkem, který má za úkol přivést na svět další oddané stoupence vůdce státu, tzv. Velkého bratra (Big Brother). Děti vzniklé z těchto svazků hlídá od malička Strana (Party) a vychovává je ve zrudných organizacích Zvěďů (Spies) a později Svazu mládeže (Youth League) svými hesly, prapory a demagogickým vymýváním mozků. Takto utváření jedinci se stávají bytostmi naprosto nemyslicími a zfanatizovanými, jejich rodiče se jich právem obávají, protože tyto děti často své rodiče udávají za různá politická selhání.

Tato část knihy velmi připomíná události z nacistického Německa. Nacistický program tzv. Lebensbornu, kde vybraní germánští muži nordického typu měli

oplodňovat vybrané nordické ženy a z této, v podstatě továrny na výrobu dětí, měli vycházet další oddaní stoupenci Adolfa Hitlera a nacistického Německa, kteří byli hned od malička vychováváni v organizacích Hitlerjugend k plnění úkolů velkého vůdce.

Dospělí členové strany se pak povinně účastní stádních Dvouminutovek nenávisti (Two Minutes Hate), ve kterých mají povinně projevovat zuřivou nenávist vůči zrádci strany a anglického socialismu, Emmanuelu Goldsteinovi, který sice začínal s Velkým bratrem budovat anglický socialismus, ale později zradil ideály a vše špatné, co se nyní ve společnosti odehrává, je vlastně jeho vina, popřípadě vina jeho stoupců, kteří vytvářejí v zemi tzv. Bratrstva (Brotherhood) a musí být neustále kontrolováni a likvidováni. Zrůdné na celé záležitosti je fakt, že někteří jedinci (dětí i dospělí) všem těmto lžím a demagogickým tvrzením věří.

Oblíbenou zábavou dětí i dospělých se stávají popravy zajatců nebo filmy s válečnými záběry plnými krutosti a násilí. Všemocná organizace v zemi, tzv. Psychopol (Thought Police), vládne nad všemi lidmi neomezenou mocí. Členové Psychopolu si tak jako příslušníci Gestapa přicházejí většinou pozdě v noci pro lidi, kteří nějak selhali, následuje jejich uvěznění, týrání a mučení, později jejich doznání a prosby o milost a v závěru likvidace, které se eufemisticky říká anulování člověka. Lidé takto anulovaní jsou vyřazeni ze všech seznamů a vymazáni i ze všech novinových a knižních zápisů, takže se zdá, že nikdy neexistovali.

Zde opět komentář k zážitkům z komunistických dob, kdy komunistická totalitní společnost po útěku některých herců nebo zpěváků (například Jan Tříska nebo Waldemar Matuška) začala vytvářet dojem, že tito lidé vlastně nikdy neexistovali, filmy, ve kterých vystupovali, se ocitly v trezoru, jejich písně se přestaly hrát nebo je nazpíval někdo jiný.

Lidé žijící v anglické socialistické společnosti trvale válčí, protože Země se rozdělila na tzv. Oceánii (Oceania), Eurasii (Eurasia) a Eastasii (Eastasie). Tato tři seskupení spolu neustále válčí, bombardují se, vraždí na frontách, používají i jaderné bomby a přitom vlastně nikdo přesně neví, kdo s kým a proti komu válčí.

Nepřítel se totiž často zaměňuje za spojence a naopak. Válka je pak pro vládu omluvou, jak vysvětlit občanům další úsporná opatření v oblasti výživy, kvality potravy, zdravotnické péče, prostě v celkové kvalitě života lidí.

V této souvislosti je třeba zmínit KLR, kde režim rodiny Kimů už desítky let vládne v podstatě zotročeným obyvatelům, kteří trvale hladovějí na základě nuzných přidělů potravy, političtí odpůrci trpí v proslulých korejských pracovních táborech a naopak vládnoucí vrstvy si užívají nezřízeného luxusu. Země buduje jaderný program a speciálně vybraní komentátoři a komentátorky ve státní televizi zvučnými hlasy buďto oslavují úspěchy korejské společnosti nebo vyhrožují všem imperialistickým nepřítelům zničením korejskými zbraněmi.

Osmdesát pět procent společnosti pak tvoří takzvaní proleti (proles), kterým nechává Strana a Velký bratr relativní volnost, protože pro Stranu toto stádo nepředstavuje žádné nebezpečí. Jsou považováni za hlupáky, které je možno udržet v poslušnosti, když se jim poskytne dostatek piva a zábavy. Hlavní zábavou, provozovanou pro prolety, je loterie, ve které mohou tito lidé údajně vyhrát často až fantastické částky. Spousta proletů se pak živí všelijakými předpověďmi, tipy a sestavováním různých tabulek, které poskytnou určitě zaručenou výhru. Ve skutečnosti je toto vše státem řízený podvod. Prolety mohou vyhrát jen zanedbatelné částky a větší částky nikdo nikdy nevyhrál.

Hlavní hrdina Winston pracuje v Archivním oddělení (Records Department), jehož úkolem je „upravovat údaje“ tak, aby odpovídaly momentálním požadavkům Strany. Ministerstvo pravdy pak vytváří bulvární plátky, zprávy ze sportu, černou kroniku, horoskopy či pornografické materiály. Toto vše je určeno pro davy proletů, nikoli pro členy Strany. Často se vytvoří i naprosto imaginární postava. Například Winston vytvoří postavu soudruha Ogilvyho, který svými činy od mládí až po hrdinskou smrt v boji má být inspirací pro další straníky a jejich děti.

Winston samotný však není Straně stoprocentně oddán. Ve svém životě se dopustil dokonce několika smrtelných zločinů. Například navštívil místa, kam chodí pouze prolety, v krámku si koupil poznámkový blok s krémovým papírem a pak se

dopustil toho nejhoršího „zločinu“ – začal si tajně zapisovat své myšlenky. Přistihl se například i při tom, že opakovaně zapisuje myšlenku:

„Down with Big Brother“⁶⁸

Winston vůbec přemýšlí úplně jinak, než by se očekávalo od oddaného člena Strany, který dostal důvěru a možnost pracovat v archivním oddělení, které se vlastně podílelo na tvorbě nového světa. Touží po lásce, ale po lásce opravdové a ne prodejné, zajímá se o život a problémy proletů, snaží se dopátrat, zdali je pravda to, co říká oficiální propaganda a co stojí v učebnicích historie Strany o hrozném životě lidí před Velkým bratrem nebo jestli se lidem kdysi v etapě onoho hrozného kapitalismu nežilo náhodou lépe. Vymyslí si sám pro sebe heslo: „If there is hope, it lies in the proles.“⁶⁹

Od jednoho starého prolety se sklonem k alkoholismu se hodlá dozvědět pravdu o minulosti, ale s hrůzou zjišťuje, že když mu paměť neslouží a písemné záznamy se padělaly, bude nutno věřit tomu, co říká Strana. Tak končí první část knihy.

Druhý díl začíná seznámením Winstona s dívkou z Fikčního oddělení (Fiction Department) Julií, kterou z počátku považuje za agentku Psychopolu, která ho má sledovat. Dívka mu na chodbě předává lístek s vyznáním lásky. Mezi Winstonem a Julií vznikne vášnivý vztah, začnou se tajně scházet na místech, kde se domnívají, že je nikdo nemůže sledovat ani odposlouchávat. V jejich vztahu je zároveň ukryta obrovská nenávist obou těchto členů Strany ke všemu, co Stranu a Velkého bratra představuje. Milují se v přírodě, v rozbitých domech a často i v pronajatém pokoji pana Charringtona (u kterého kdysi Winston koupil poznámkový sešit a skleněné těžítko). Pan Charrington kupodivu vlastní dokonce i pokoj bez telestěny.

Julie někdy donese na společné schůzky opravdovou kávu, chléb, cukr a marmeládu. Tedy potraviny, které ukradla členům stranické elity, takzvaným Vnitrostraníkům (Member of the Inner Party). Láska obou milenců je skutečně nádherná, oba se cítí skvěle a život pro ně konečně dostal smysl. V podvědomí se

⁶⁸ Tamtéž s. 36

⁶⁹ Tamtéž s. 142

ale skrývá obava obou, že toto štěstí nebude trvat dlouho a že za toto všechno budou krutě potrestáni. Vzájemně si slibují, že se při mučení mohou přiznat ke všemu, ale nemohou zradit svoji lásku. Winston dokonce říká: „If you can feel that staying human is worthwhile, even when it can't have any result whatever, you've beaten them.“⁷⁰

Jednoho dne Winston kývne na pozvání tajemného straníka O'Briena a navštěvuje ho společně s Julií v jeho vile v rezidenční čtvrti Vnitrostrany. Winston s Julií se domnívají, že O'Brien je tajným příslušníkem tzv. Bratrstva, tedy organizace, která tajně bojuje proti Straně a Velkému bratrovi. Na návštěvě v O'Brienově sídle se mu svěřují se svými myšlenkami, chtějí se přidat k Bratrstvu a přitom jim vůbec není divné, že O'Brien bydlí v rezidenční čtvrti, požívá neobyčejných výhod a opět v jeho bytě buď telestěny nefungují nebo se dají dokonce vypnout.

Tajemný O'Brien je seznámí s pravidly Bratrstva, načrtne jim jejich budoucí práci v této organizaci a seznámí je s tím, co je čeká, budou-li zatčeni. V této souvislosti jim naznačuje, že v případě zatčení pro ně on ani Bratrstvo nemohou nic udělat. Potom jim při další příležitosti věnuje dokonce knihu, jejímž autorem prý byl sám odpůrce Velkého bratra Emmanuel Goldstein. Kniha se jmenuje „Teorie a praxe oligarchického kolektivismu“ (The Theory and Practice of Oligarchical Collectivism) a odpovídá prakticky na všechny otázky, které Julie s Winstonem mají.

Podle této knihy se například války vedou pouze proto, aby se zničily přebytky výroby lidské společnosti, a tím se udržovala uměle vytvořená hierarchie lidské společnosti dělící se na malé množství bohatých a obrovské množství chudých. Bez válek by být bohatým ztratilo punc exkluzivity. Na jedné ze schůzek Winstona a Julie Winston předčítá z knihy a v bytě pana Charringtona je právě v tomto okamžiku zatknou agenti Psychopolu. Dny jejich štěstí končí. Julie i Winston si uvědomují, že se stali obětí rozsáhlého spiknutí, zjišťují, že pan Charrington je vlastně významný agent Psychopolu, který je už dlouhou dobu oba sleduje, a v tu

⁷⁰ Tamtéž s. 282

chvíli je napadne, že nejspíš i O'Brien nebude členem Bratrstva, ale naopak významným členem Strany. Druhá část knihy končí tímto poznáním.

Třetí díl tvoří snad nejchmurnější a nejdepressivnější část celé knihy. Mohu z vlastní zkušenosti posoudit, že tak temně zabarvený příběh jsem ještě nikdy nečetl. Zatčený Winston sedí v cele, kontrolován telestěnami a trpí hrozným hladem. Přivádějí mu spoluvězně Parsonse, jenž v noci pronesl ze spánku výrok: „Down with Big Brother“⁷¹, který zaslechla jeho vlastní sedmiletá dcerka a udala ho.

Parsons je řádný člen Strany, přiznává, že se provinil, děkuje svým věznitelům za to, že ho uvěznili a zabránili mu tak spáchat další Psychokrim (Thoughtcrime). Winston zjišťuje, že všichni vězni se bojí toho, aby se výslech jejich osoby nekonal na cele číslo 101 (Room 101). Zatím ale netuší, co tato cela skrývá za tajemství. Jednoho dne se ve Winstonově vězení objeví i O'Brien, aby ho seznámil s tím, že je dlouholetým agentem obávaného Psychopolu a aby mu sdělil, co vše o něm ví. Winston se dozvídá, že účelem jeho zatčení není jeho likvidace, ale převýchova a cílem je, aby Winston skutečně uvěřil a vnitřně se ztotožnil s principy Strany a jejího života a hlavně, aby začal opravdu milovat Velkého bratra. O'Brien mu přitom říká, že cesta k tomu bude ještě velmi dlouhá a že bude stát Winstona mnoho nesmírného utrpení.

A opravdu nastává dlouhá etapa fyzického týrání a mučení, pobytů na samotce. Potom mu O'Brien znovu vysvětluje, že jeho největší zločin spočívá v tom, že si pamatuje věci minulé a věří jim, říká mu: „Who controls the past controls the future: who controls the present controls the past“⁷²

Hlavní mučitel O'Brien se snaží získat naprostou kontrolu nad Winstonovým myšlením. Vysvětluje mu, jak člověk prosazuje moc nad druhým člověkem:

„By making him suffer. Obedience is not enough. Unless he is suffering, how can you be sure that he is obeying your will and not his own? Power is in inflicting pain

⁷¹ Tamtéž s. 384

⁷² Tamtéž s. 408

and humiliation. Power is in tearing human minds to pieces and putting them together again in new shapes of your own choosing.⁷³

Ve stranickém žaláři se z Winstona pomalu stává lidská troska, a to po stránce fyzické, ale hlavně i po stránce psychické. Těší se dokonce na smrt a je mu jedno, v jaké formě přijde. Přesto ho u srdce stále hřeje pomyslení, že nezradil Julii ani jejich lásku.

Potom se vše náhle mění. Winston začne dostávat pravidelně jídlo, kruté mučení přestává, může se umýt, dostane nové oblečení a falešné zuby a je mu poskytnut určitý čas na to, aby mohl o sobě přemýšlet. V tuto chvíli už Winston prakticky vše vzdal. Mohl by přísahat na to, že svoboda je otroctví i na to, že dvě a dvě jsou pět, ale lásku k Julii a naopak nenávisť k Velkému bratrovi ve své mysli stále překonat nedokáže. V tu chvíli přichází O'Brien, oznamuje mu, že ví, že jeho převýchova ještě zdaleka nebyla úspěšná a oznamuje mu, že i on se stěhuje na obávanou celu číslo 101.

V této místnosti jsou vězni podrobováni tomu nejtěžšímu fyzickému i psychickému týrání, a to individuálně podle toho, čeho se oni sami nejvíce bojí. Ze sledování Winstona a špiclování jeho osoby O'Brien ví, že Winston se nejvíce ve svém životě obává krysy. Právě krysy přináší O'Brienův asistent ve speciální drátěné kleci do cely. Tato drátěná klec podobná kukle měla být Winstonovi nasazena na obličej a po otevření speciálních dvířek měly krysy proniknout k jeho obličejí a začít ho okusovat. V okamžiku nejvyšší hrůzy si Winston ve výkřiku přeje, aby toto kruté mučení místo něho prožívala Julie. V tomto okamžiku zradil jí i jejich lásku. Jeho psychická změna byla dovršena a jako člověk přestal existovat. Mohl být propuštěn, dostal dokonce dobře placenou práci a možnost trávit volný čas v hospodě u partie šachu, kterou hrál sám se sebou.

V době svého propuštění se setkává s Julií, oba už jsou ale vlastně cizí lidé, svěřují si vzájemně, že oba prodělali mučení v místnosti 101, oba byli psychicky stejně

⁷³ Tamtéž s. 438

zlomení a uvědomují si vzájemnou zradu. V této době se vlastně setkávají dva zlomení cizí lidé. Jejich láska, vzájemná úcta, kterou k sobě cítili, společné ideály, to vše je pryč. Strana, Velký bratr a Psychopol nad nimi zvítězili.

Winston na konci knihy sedí v hospodě u šachů, nikdo po něm nic nechce, on sám nemá žádné pocity, ale přistihne se, že poslouchá relaci na telestěně o rozhodujícím vítězství armád Velkého bratra. Najednou mu začnou při pohledu na fotografii Velkého bratra téct slzy. Zlomený tvor, který kdysi býval člověkem Winstonem Smithem, se přistihl, že pláče, protože miluje Velkého bratra.

9.2 Postavy

Chceme-li pochopit význam a poselství románu *Devatenáctosmdesátčtyři*, je nutno zabývat se některými důležitými, či méně důležitými postavami dané knihy.

Hlavní postavou je člen Strany Winston Smith, stranické číslo 6079. Je to člověk, který si matně pamatuje svoji minulost, matku, otce a svoji malou sestřičku. Člověk pochybující, který se domnívá, že lze zjistit pravdu. Winston si uvědomuje, že je sice příslušníkem elitní armády takzvaných Straníků, ale jinak nemá vlastně vůbec nic. Chybí mu svoboda, dobré jídlo, kvalitní pití nebo třeba i dobré cigarety. Také jeho zdravotní stav je velmi špatný, o čemž svědčí jeho dlouhou dobu neléčený bércový vřed.

Vývoj jeho psychiky směřující až k trvalému zlomení jeho charakterových vlastností je vlastně hlavním záměrem autora. Na příkladu Winstona Smithe autor ukazuje, jak může totalitní společnost zcela ovládnout, přizpůsobit si a zlikvidovat jedince.

Podobně je v knize vypodobněna i Winstonova láska, také členka strany Julie, která sice navenek aktivně pracuje pro Stranu, účastní se veškerého politického dění, ale vnitřně Stranu nenávidí a udělala by vše pro změnu politických poměrů.

V dalších postavách autor velmi dobře naznačuje, jak je možné, že takto zruďný režim, jaký byl nastolen v románu, vůbec může existovat a ničit lidem život. V této souvislosti je třeba připomenout rodinu Parsonsových. Tato rodina se skládá ze čtyř členů. Z pana Parsonse, tlustého, hloupého a snaživého člena Strany, pro kterého je typický odér potu, který se kolem něj neustále točí. Tato opora režimu a Strany ve své omezenosti a tuposti podporuje své dvě děti, chlapce a holčičku, aby se jejich vlastnosti utvářely jako masa psychických deformací pod vlivem takzvaných mládežnických organizací, které jsou vedeny stejnými tupci, jako je samotný Parsons. V závěru knihy se s Parsonsem setkáváme ve stejném vězení, ve kterém je

vězněn i Winston, a to za to, že jeho vlastní dcera ho udá (otec ve snu vykřikuje: „Down with Big Brother.“)⁷⁴

Ani ve vězení Parsons nepochopí zrůdnost režimu, ve kterém žije a který ve své hlouposti a snaživosti pomáhal budovat. Svou dcerku dokonce obdivuje a děkuje jí za to, že zabránila nevědomé zradě Strany a Velkého bratra.

Autor zde velmi krásně popsal ony statisíce hloupých lidí, kteří se stali oporami totalitních režimů, ať už v Sovětském svazu nebo například v nacistickém Německu. Bez těchto hloupých, oddaných a snaživých ideologicky přesvědčených jedinců by se tyto zrůdné režimy nikdy nemohly udržet u moci.

Opakem svého manžela je jednačtyřicetiletá paní Parsonsová, psychicky i fyzicky zničená paní, která se doma obává nejen svého hrubého manžela, ale i svých ideologicky čistých dětí, které jí dnes a denně vyhrožují, že ji udají, protože není dostatečně ideologicky pevná.

Další velmi důležitou postavou je člen Strany soudruh Syme. Autor ho líčí jako nedůvěřivého podezřavého člena Strany, který vždy se záhadným úsměvem zpovídá Winstona, jakoby se chtěl o něm dozvědět nějaké jeho chyby.

Soudruh Syme dostal od Strany mimořádně důležitý úkol. Je tvůrcem takzvaného neolektu, nového stranického jazyka, jehož účelem je zúžit okruh myšlení a tím znemožnit lidem vyjadřovat se a páchat i takzvanou psychickou kriminalitu, neolektem řečeno psychokrim.

Soudruh je proslulý svým výrokem: „Newspeak is Ingsoc and Ingsoc is Newspeak.“⁷⁵

Zde mě napadá paralela k tomu, co jsem kdysi viděl v jednom historickém dokumentárním filmu, ve kterém ideolog nacistického Německa Joseph Goebbels pronáší památný výrok: „Hitler je Německo a Německo je Hitler“.

⁷⁴ Tamtéž s. 384

⁷⁵ Tamtéž s. 92

Když se Symovi a jeho kolegům podaří dotvořit neolekt, zmizí jazyk, takzvaný archilekt, tím zmizí literatura a celá minulost bude zničena. V této souvislosti si lze připomenout román *Fahrenheit 451* od Raye Badburyho, kde knihy a literatura jsou také velikými nepřáteli představitelů moci.

Soudruh Syme je ale zároveň opravdu chytrý a schopný člověk a Winston se při setkání s ním několikrát zamyslí nad tím, jestli lidé tohoto typu (chytří, vzdělaní a opravdu schopní) nejsou Straně nebezpeční. Už tehdy Winston předpovídá, že Syme bude stejně jednou anulován, a to se opravdu stane, Strana využije jeho schopnosti a zbaví se ho, protože se jí nepodaří tohoto člověka zcela psychicky ovládnout.

Vzpomínám si na hodiny na dějepisu, kdy nás paní učitelka na základní škole učila o tom, že českoslovenští komunisté, jmenovitě třeba Klement Gottwald, byli schopni vyznamenávat své kolegy a přátele vysokými státními vyznamenáními, aby je vzápětí nechali zatknout, podrobit krutému mučení, které mělo za cíl donutit je k přiznání ke zločinům proti Straně a národu. Tato „přiznání“ ospravedlňovala mučitele k tomu, aby „zrádce“ nechávali v politických procesech padesátých let potupně pověsit, podobně jako válečné zločince z druhé světové války. Tehdy se tomu vznešeně říkalo „Boj s vnitřním nepřítelem.“

Na opačném pólu těchto buďto obětí nebo posluhovačů režimu je možné si všimnout dvou významných pomocníků Strany, pana Charringtona a O'Briena. Tyto dvě postavy představují v knize ztělesněné zlo.

Pan Charrington, ačkoli je přesvědčeným členem Strany a agentem Psychopolu, vystupuje v převleku milého, starého starožitníka, který miluje svůj krámk se starou veteší ze starých zlatých časů, který je plný pro Stranu nesmyslných věcí, jako jsou psací potřeby, inkoust, těžítka, poznámkové bloky a podobně. Strana totiž už dávno veškeré psací potřeby a zápisníky zrušila a jejich používání považuje za věc mimořádně podezřelou. Stranici totiž veškeré své myšlenky namlouvají do

speciálních magnetofonů, a pokud pracují s nějakými písemnými dokumenty, okamžitě po jejich použití tyto dokumenty ničí.

Pan Charrington je vlastně nasazen jako agent na Winstona i Julii a umožňuje jim spáchat ty „nejhorší zločiny“, aby je potom nechal slavnostně zatknout, a tím si v očích Strany získal její nehynoucí vděčnost. Opět tedy jeden z typických produktů totalitní společnosti. Člověk, který žije proto, aby špicloval, hrál celý život divadlo a pomáhal ničit osudy zcela nevinných lidí. Lidská zrůda, která se neštítí ničeho. Předstíranou vlídností navádí své oběti k páchání „zločinů“, aby jeho cena pro Stranu ještě vzrostla.

Vrcholem zlých postav knihy je O'Brien. Člověk bez citu, svědomí, fanatik, věřící ve svou zvrhlou ideologii, kterou se snaží prosadit vůči všem obyvatelům.

Stejně jako sloužil O'Brien Straně a Velkému bratrovi, sloužil v nacistickém Německu Straně a Vůdci Hitlerovi jeho ideolog Goebbels a i sovětský vůdce Stalin měl svého O'Briena v podobě věrného Beriji, který se také vyznamenal svým honem proti všem, kteří nějakým způsobem ohrožovali Stranu a velkého Stalina.

Nemohu v této souvislosti zapomenout na základní premisy Lévinasovy teorie. Totalitní ideologie by nemohla vzniknout bez desítek tisíc ideologii věrných posluhovačů, ale hlavně bez milionů lhostejných, kteří tím, že neprotestují proti tomu, co roste a vzniká, toto vlastně umožňují a legalizují. Kdyby se lidé v zemích proti totalitě včas postavili, nikdy by nemohla vzniknout. Tato myšlenka platí jak pro román *1984*, tak i obecně historicky.

9.3 Newspeak

Zvláštní význam má závěrečná kapitola celého románu, kde na několika stránkách autor vylíčil takzvané zásady neolektu, jazyka této nově vznikající společnosti hrůzy.

Tento jazyk má v Oceánii sloužit tak, aby splňoval všechny ideologické potřeby takzvaného angsocu, neboli anglického socialismu. Má se používat jak v písemné, tak v ústní formě. Očekává se od něj, že někdy okolo roku 2050 tento neolekt zcela nahradí takzvaný archilekt, neboli spisovnou angličtinu.

Autor se ve své poslední kapitole zabývá zdokonalenou a konečnou verzí neolektu, která byla zachycena v tzv. jedenáctém vydání slovníku.

Slovní zásoba neolektu byla vytvořena tak, aby straník mohl vyjádřit řádně vše, co chce říci, ale aby zároveň bylo vyloučeno mluvit nepřímou, a tím páchat takzvanou psychologickou kriminalitu. Toho se dosahuje tak, že se nejprve odstraní všechna nežádoucí slova, zbylé výrazy se zbaví odchylného smyslu a všech vedlejších významů a vzniknou takzvaná nová slova. Namátkou uvádím:

Miniprav (Minitrue)= Ministerstvo pravdy

Minipok (Minipax)= Ministerstvo pokroku

Minilas (Miniluv)= Min. lásky

Angsoc (Ingsoc)= Anglický socialismus

Psychopol (Thinkpol)= Psychologická policie

Neolektická slova se potom budou dělit do tří různých skupin na třídu A, B a C. Třída A bude zahrnovat slova z každodenního života sloužící k pojmenování činností jako jídlo, pití, práce, oblékání apod.⁷⁶

⁷⁶ Tamtéž s. 496

Třída B zahrnuje slova vytvořená k politickým účelům, složená výhradně ze složenin, která má toho, kdo jich užívá, nutit k žádoucímu způsobu uvažování. „Without a full understanding of the principles of Ingsoc it was difficult to use these words correctly.“⁷⁷

Třída C sestává výhradně z vědeckých a technických termínů. Dbalo se na to, aby se přesně vymezily a oprostily od nežádoucích významů.⁷⁸

Výsledkem je zrůdná společnost, která zneužívá i svůj jazyk, ve kterém nepůjde kritizovat, nebude možné vyjadřovat se o dějinách, literatuře, a do kterého žádná kniha napsaná do roku 1960 nepůjde přeložit. Takže například předrevoluční literaturu bude moci převádět do neolektu pouze ideolog, tedy tak, že společně s jazykem se bude měnit i smysl vyjádření.

Tak bude totalitní linie završena, neboť kontrola myšlení bude naprosto stoprocentní, protože pokud by se vyskytl myslící člověk, nebude schopen v jazyce kritizovat to, co se mu nelíbí. Buďto proto, že nebude schopen najít správný výraz, anebo hlavně proto, že mu lidé nebudou rozumět. Ideální společnost pro totalitní vládcu.

Totalitní zlo je dovršeno a nemůže být kontrolováno ani kritizováno. Myšlení se přizpůsobí ideologii a ideologie si přizpůsobí myšlení. Společnost omezenosti a hlouposti zvítězí nad lidskou individualitou a kritickým myšlením. Z lidských jedinců se stane stádo hlásající neolektské výrazy, k větší cti a slávě Strany a Velkého bratra. Co více si mohou totalitní vládcí přát.

⁷⁷ Tamtéž s. 500

⁷⁸ Tamtéž s. 510

9.4 Zlo a jeho charakteristika v románu *1984*

George Orwell se ve svém stěžejním díle *1984* zabývá zlem v jeho různých podobách velice podrobně. Popisuje jeho konkrétní formy, podhoubí, ze kterého může vyrůstat, a podmínky, které umožňují, aby mohlo nerušeně narůstat a rozvíjet se.

Co vlastně máme chápat pod pojmem zlo? Jedná se o vše špatné, co může člověku nějakým způsobem škodit. Ve fungující společnosti je prvek zla ošetřen pomocí zákonů nebo základních morálních pravidel. Kdo tato morální pravidla nebo zákony porušuje, stává se zločincem, člověkem mimo zákon nebo morálku a bývá společností buďto odsouzen nebo alespoň morálně zostuzen.

Zlo jsou obecně schopni páchat pouze lidé psychicky zdraví. Zlo tedy nemůže spáchat zvíře, malé dítě ani duševně nemocný člověk. V případě zvířete a jeho „zlého chování“ říkáme, že je špatně vycvičené, u dětí mluvíme o zlobení a u psychicky nemocných lidí o tom, že neodpovídají za své činy, trpí duševní chorobou nebo nějakou z duševních úchylek. Člověk, který zlo páchá, ho páchá vědomě a s rozmyslem.

V románu se setkáváme s nátlakem na člověka v oblasti psychické a fyzické, které člověka totálně zpracují a vytvoří z něj částku lidského stáda bez vlastního názoru a špetky kritičnosti. Orwell se zabývá psychickým i fyzickým týráním, zastrašováním, demagogií, špiclováním pomocí lidí nebo strojů k tomu určených, vymýváním mozků, nátlakem a použitím způsobů týrání tak, že se plně využije znalost největších slabín člověka.

Nejhorší lokace pro všechny vězně je místnost 101. Vězni, kteří místnost navštívili, jsou ochotni zradit a udat celou svou rodinu, jen aby se tam nemuseli znovu podívat. Místnost navržená tak, aby individuálně v každém vězni vyvolala ten nejhorší strach a odblokovala jeho přístup do mozku. Ve Winstonově případě jde o panický strach z krys. Pod pohrůžkou, že se mu krysy dostanou přes masku, která se skládala z drátěné klece, na obličej a prokoušou se jeho kůží, nebyl schopen dalšího odporu.

Nejhorší na celém mučení je transformace nepřítele, Winstona, na člověka maximálně oddaného Velkému Bratrovi. Přes psychický most, který byl vytvořen na pokraji smrti, se povedlo O'Brienovi vložit Winstonovi do hlavy lásku k Velkému Bratrovi. Straně nestačí člověka přemoci, ale skončí s psychickým a fyzickým mučením až tehdy, kdy se z člověka stane ten nejloajálnější člen ze všech.

Není ani příliš důležité, jakými formami a metodami je člověk týrán a mučen, ale spíše je třeba zamyslet se nad prostým faktem, že nějaká společnost se může vůči lidskému jedinci chovat takovým zavrženíhodným způsobem.

Neustálá kontrola, která je v románu přítomna, sestává z teleobrazovek, které kontrolují reakce všech členů Strany. Díky takovýmto hlídačům se nejvyšší vedení nemusí obávat, že by někdo nebyl včas odhalen, jak páchá jakýkoli trestný čin, ba ani myslel na věci, které se nesmí. Jediní lidé, kteří nejsou hlídáni, jsou proletí, kteří pro stranu, podle jejich slov, nepředstavují nebezpečí. Přitom vzbouřením proletů by se celá situace radikálně obrátila.

Zastrašování v příběhu je vykonáváno pomocí nepřetržitých válek. Válka je věčná, jen se čas od času změní nepřítel a spojenec. Okamžitě se změní všechna oznámení v novinách a lidé ze dne na den nenávidí svého spojence a milují své dřívější nepřátele. Všechno je to řízeno nejvyššími vrstvami Strany, které ovládají znalost minulosti. Kdo ovládá minulost, má největší moc, protože může rozhodovat co, kdy, a jak se lidé dozvědí. Lidem je demagogicky namluveno, kdo je přítel, kdo je nepřítel, koho mají nenávidět a koho uctívat.

George Orwell v tomto ohledu říká, že mezi normálně fungující a totalitní společností neexistuje příliš ostrá hranice. Normálně fungující společnost se může velmi rychle a snadno transformovat ve společnost totalitní. Stačí příznivá historická situace, pár šikovných demagogů, trocha lidské hlouposti a lhostejnosti a totalita může přijít dokonce zcela demokratickou cestou.

Gottwaldovi komunisté se v roce 1946 stali vítězi demokratických voleb naprosto legálně, protože je volily miliony lidí, kteří jim skutečně věřily. Československá společnost neměla tehdy o komunismu žádné informace a samotný fakt, že

Československo osvobodila armáda komunistického státu, i příznivě napsaný volební program KSČ jim tehdy bohatě stačily. Skutečnost, že komunisté nemínili tento program nikdy splnit, lidé tehdy nemohli tušit. Také Joseph Goebbels a jemu podobní demagogové ve třicátých letech neměli se zpracováním německého národa mnoho práce. Stejnému nedostatku vědění a dezinformace je vystavován každý v Oceánii. Nemají důvod nevěřit Straně. Nikdo si nepamatuje žádný důvod, proč by se Straně nemělo věřit a lidská paměť pod demagogickými řečmi přestane sloužit. Když se i přesto někdo odhodlá vystoupit proti všem, Strana z něj udělá blázna a nakonec sám děkuje, že byla Strana tak hodná, odhalila v něm jeho vinu, a tím ho vlastně zachránila.

Lidé jednadvacátého století mají se zlem, jeho formami a metodami dostatek zkušeností. Někteří je osobně prožili a všichni se o nich učili, známe tedy zlo v politické oblasti velmi dobře. Nicméně ani lidé dnešní doby nejsou chytřejší než naši předkové, a proto také svět kolem nás je plný násilí, nedemokratických režimů i totalitních praktik, o kterých všichni vědí, a přesto je nikdo neřeší.

Závěr

V závěru své práce se pokusím vrátit se k úvodní kapitole, ve které jsem nastínil, čím vším se budu ve své diplomové práci zabývat. Pokusím se zhodnotit, jestli se mi úkoly položené na začátku podařilo splnit.

Seznámil jsem se s mimořádnou osobností anglické literatury, která ve svých dílech daleko předběhla spisovatele té doby. Četl jsem autorova díla, ve kterých je nastíněna velice chmurná historie lidstva, kterou autor předpovídá, pokud by lidé ztratili schopnost vybrat si pro správu svých věcí nevhodné lidi, popřípadě nesprávné politické klima a prostředí.

I ve své následující pedagogické činnosti se k tomuto autorovi budu nadále vracet. Své budoucí žáky budu seznamovat s jeho díly a budu upozorňovat na důležitost jeho poselství pro budoucí a následující generace.

Studiem odborné literatury jsem se dále seznámil s velice zajímavou filosofií francouzského filosofa Emmanuela Lévinase a doufám, že se mi podařilo ukázat na souvislosti mezi touto filosofií a dílem George Orwella.

V jednotlivých kapitolách své práce se zabývám zhodnocením nejznámějších Orwellových děl, nacházím základní východiska pro jeho tvorbu, porovnávám Orwellovy a Lévinasovy myšlenky s úvahami některých dalších spisovatelů. Namátkou připomenu například Václava Havla a jeho literární dílo.

Součástí mé práce byla také úvaha o hranicích mezi demokracií a totalitou, o tom, jak snadno se demokratická společnost může zvrhnout v totalitní systém. Často se tedy také zabývám myšlenkami, jak vlastně zlu ve všech jeho podobách může každý z nás čelit a jak může napomoci tomu, aby společnost, ve které budeme všichni nadále žít, byla skutečně společností demokratickou, ve které se každý jedinec bude moci svobodně rozvíjet podle svých vlastních rozhodnutí.

Každý z nás budeme svým životem a prací přispívat k tomu, aby se žilo dobře nám všem.

V rámci závěrečného zamyšlení si dovolím odkázat k osobnímu zážitku, který mě velmi silně ovlivnil a inspiroval při volbě tématu mé diplomové práce.

Vzpomínám si na to, jak jsem v deváté třídě základní školy s paní učitelkou dějepisu navštívil koncentrační tábor Osvětim nedaleko polského Krakova.

Dodnes nemohu zapomenout na otřesné pocity, které jsem prožíval při prohlídce takzvaných ubytoven, plynových komor, spalovacích pecí, vězeňských kobek a mučireň této výkonné továrny na likvidaci lidských jedinců. Říkal jsem si s úžasem, jak svět mohl dopustit tak otřesné ztělesněné zlo. Taková otřesná skutečnost by přece měla lidi nějakým způsobem poznamenat a částečně i vychovat. Je to tak obrovské dějinné memento, že se z něj lidstvo muselo v následujících letech poučit.

A co se vlastně stalo? Lidé trpí v některých částech světa stejně. Co děláme pro tisíce chudáků trpících v korejských koncentračních táborech? Kdo umožnil vznik a současnou sílu Islámského státu? My všichni, lidé na celém světě. Někdo nese samozřejmě vinu větší a jiný menší, ale viníci jsou přece pořád jedni a ti samí. Lidská touha po moci, zisku, obyčejná lidská hloupost, lhostejnost a nevšímavost k problémům ostatních lidí.

A to považuji za hlavní poselství děl George Orwella, stěžejní myšlenku filosofické koncepce Emmanuela Lévinase, a snad také hlavní myšlenku své diplomové práce:

Nebud' me lhostejní, přemýšlejme a předvídejme. Nedopust' me, aby se ještě někdy, někde mohly opakovat zločiny nebo historické situace, jimiž jsem se zabýval.

Summary

The first chapter of my thesis is dedicated to the life of George Orwell because the period before finishing his outstanding novels is extremely important: It is Orwell's life which influenced him to write about his fear and the truth he had revealed.

He lived in poor conditions as a teacher at private school. The novel *Clergyman's Daughter* is based on this specific experience. Other two novels, *Animal Farm* and *1984* were created as a result of his inability to fight against the evil of war as a soldier and so he started to write about the horrors of what he saw and thought about.

The second chapter is about French philosopher Emmanuel Lévinas. His philosophy tries to express that people should be responsible for the others and not just for themselves. The totalitarianism could never exist if all people were willing to stand up against it. People should accept the fact that every human is equally important as we are.

The following chapters, alike the whole thesis, focus on the problem of evil and the historical, psychological and social contexts of it. The age these books originate from is a war ravaged period. In this time people like Hitler, Stalin or Mussolini were in charge of immensely strong armies and committed atrocities against humanity.

The next chapter, tries to compare George Orwell's ideas with the philosophy of Emmanuel Lévinas. Both authors agree on the fact that the most important is the responsibility for the others. People just cannot be uninterested in what will happen to the children, grandchildren or the other's children.

The crucial part of the thesis is the analysis of three novels: *Clergyman's Daughter*, *Nineteenfortyfour* and *Animal Farm*.

Clergyman's Daughter is a story about a young, pious girl, who spends her life helping her father at church. Her life changes when she is found outside of her town and she doesn't remember a thing. On her path she encounters many strange and poor people who treat her well but there are also some people who just want to utilize her. However, in the end, when she has a chance to change her life she decides to stay with his father.

The main evil in this story is calumny. People in the town choose to believe it and that's why Dorothy is psychically devastated.

Other forms of evil are, for example, Dorothy's self-torture, differences between the lower and upper classes and indifference, which is the main problem, criticized by Lévinas.

Animal Farm is a satirical tale with animals who decided to overthrow the people's government and rule better for themselves. Step by step they build everything they need and become self-sufficient. The idea of the joint benefit is beautiful but the rulers depend on pigs who do everything just for themselves. They are the imposters who try to impose their ideas on the other animals who serve them. At the end of the story, animals are not able to recognize the pigs from the humans they brought down.

The obvious evil in this novel is manipulation. The pigs as infallible rulers are handling everything. They force all the animals to do what they want. They lie and rewrite everything which could possibly undermine them. They are not even repelled by killing their fellow comrades.

Nineteenfortyfour is a story of Winston Smith's complete transformation. From a regular Party member, through a conspirator to a prisoner and, in the end, to a loyal member of the same Party he used to loathe. It is also a story of love, which was suppressed and in the end destroyed.

Evil which appears in the novel is evident. People are victims of elaborated lies, which are everywhere. They are frightened off by meaningless wars and they are ordered who to support. They feel the lack of everything but when someone defies to the system, he is dragged to prison. Inside he is so tormented that he is unable to do anything but love the Big Brother. For the remaking of humans, the captors do not worry to use the deepest fear of their prisoners and with that they destroy their individual soul.

Evil, which permeates through the stories of George Orwell, is omnipresent. It was here, it is still here and it will be here in the future undoubtedly. That is the reason why such books are so important for everyone because we are not able to learn from our mistakes but we should try at least.

Bibliografie

Primární literatura

A Clergyman's Daughter [online]. Reprint. London: Penguin in association with Martin Secker, 2000 [cit. 2016-03-27]. ISBN 01-411-8465-5. Dostupné z: <https://ebooks.adelaide.edu.au/o/orwell/george/o79c/index.html>

ORWELL, George. *Animal farm: Farma zvířat*. Vyd. v bilingvní podobě 1. Překlad Gabriel Gössel. Praha: Argo, 2008. ISBN 9788072039692. s. 18

ORWELL, George. *Nineteen eighty-four: Devatenáct set osmdesát čtyři*. Vyd. v tomto překladu a bilingvní podobě 1. Překlad Petra Martínková. Praha: Argo, 2011. ISBN 978-80-257-0485-1. s. 14

Sekundární literatura

BATAILLE, Georges. *Literature and Evil* [online]. [cit. 2016-03-27]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=5XCnGuK8CVc>

CAWTHORNE, Nigel. *Stalinovy zločiny: vražedná kariéra rudého cara*. 1. vyd. Praha: Brána, 2011. ISBN 978-80-7243-514-2. s. 8,9

CRICK, Bernard. *George Orwell: A Life* [online]. London: Penguin Books Ltd, 1992 [cit. 2016-03-27]. Dostupné z: http://orwell.ru/a_life/Bernard_Crick/english/e_a-life_1

HAVEL, Václav. *Letní přemítání*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1991. Pocket program. ISBN 80-207-0330-6. s. 38

KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005. ISBN 978-80-200-1415-3.

KUBCOVÁ, Klára. *Pesimistický individualista George Orwell*. 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce PhDr. Jiřina Johanisová.

LEVINAS, Emmanuel. *Být pro druhého: (dva rozhovory)*. 1. vyd. Překlad Jan Sokol. Praha: Zvon, 1997. Logos (Zvon). ISBN 80-7113-217-9. s. 11

ORWELL, George. *Collected Essays: Antisemitism in Britain* [online]. 1945 [cit. 2016-03-27]. Dostupné z: <https://ebooks.adelaide.edu.au/o/orwell/george/o79e/part24.html>

ORWELL, George. *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell Volume II: My Country Right or Left 1940-1943: Literature and Totalitarianism*. 1941. Penguin Books, 1970.

ORWELL, George. *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell Volume II: My Country Right or Left 1940-1943: Who are the War Criminals*. 1943. Penguin Books, 1970.

POSEKANÁ, Monika. *Téma osamělosti a odcizení hrdinů v dílech George Orwella*. České Budějovice, 2015. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce Mgr. Alice Sukdolová, Ph.D.

PROCHÁZKA, Martin a Zdeněk STRÍBRNÝ (eds.). *Slovník spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 1996. ISBN 80-85983-04-4. s. 527-528

STRÍBRNÝ, Zdeněk. *Dějiny anglické literatury II*. 1. vydání originálu. Academia, 1987. ISBN 21-030-87.

TAYLOR, D.J. *Orwell: the Life*. London: Vintage, 2004. ISBN 9780099283461., s.306

Utopia. *Online Etymology Dictionary* [online]. [cit. 2016-03-29]. Dostupné z: <http://www.etymonline.com/index.php?term=utopia>

Velký slovník naučný. Vyd. 1. Praha: Diderot, 1999. Encyklopedie Diderot. ISBN 80-902723-1-2., s. 1054